Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою;
у випадку розбіжностей просимо звертатися
до оригіналу англійською мовою

Управління Верховного комісара

Організації Об'єднаних Націй з прав людини

Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні

16 листопада 2016 р. – 15 лютого 2017 р.

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Please recycle

Зміст

		Пункти	*Стор.*
I.	Резюме	1–17	5
II.	Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість	18–62	8
	A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій	18–27	8
	B. Людські жертви	28–33	11
	C. Зниклі безвісти	34–36	13
	D. Позасудові страти, зникнення, незаконне позбавлення волі, катування та жорстоке поводження	37–62	14
	1. Позасудові страти	38–39	14
	2. Насильницькі зникнення та викрадення	40–41	14
	3. Незаконні та свавільні затримання, катування та жорстоке поводження	42–50	16
	4. Доступ до місць тримання під вартою	51–53	18
	5. Умови тримання під вартою	54–56	19
	6. Обмін затриманих осіб	57–59	20
	7. Передача ув'язнених до початку конфлікту осіб органам державної влади України	60–61	20
	8. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом	62	20
III.	Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя	63–86	21
	A. Відповідальність за порушення прав людини на сході України	63–68	22
	B. Вплив структур озброєних груп на ситуацію з правами людини	69–72	23
	C. Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд, втручання у незалежність судових органів	73–79	24
	D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних із масовими протестами та порушенням громадського порядку	80–86	26
	1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані	81–82	26
	2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 р. в Одесі	83–86	26
IV.	Основоположні свободи	87–103	27
	A. Свобода пересування	87–91	27
	B. Свобода вираження поглядів	92–98	29
	C. Свобода об'єднання і свобода совісті та релігії	99–103	30
V.	Економічні та соціальні права	104–124	32
	A. Вплив обмежень на доступ до гуманітарної допомоги	110–114	34
	B. Право на соціальне забезпечення і захист внутрішньо переміщених осіб	115–119	35
	C. Права на житло, землю та власність	120–123	36
	D. Дискримінація меншин	124	37
VI.	Права людини в Автономній Республіці Крим	125–145	37
	A. Верховенство права та здійснення правосуддя	126–129	38
	B. Право на життя, свободу, безпеку і особисту недоторканість	130–137	39
	1. Катування і жорстоке поводження з затриманими особами	131–133	39
	2. Права кримських ув'язнених, переведених до Російської Федерації	134–135	40
	3. Співпраця між омбудсменами України та Російської Федерації стосовно захисту прав затриманих	136–137	40
	C. Право на недискримінацію	138–145	41
	1. Дискримінація у сфері працевлаштування	139–141	41
	2. Дискримінація у сфері охорони здоров'я	142–143	42
	3. Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності	144–145	42
VII.	Зміни у законодавстві та інституційні реформи	146–152	43
	A. Судова реформа	147–148	43
	B. Зміни у законодавстві	149–152	44
	1. Безоплатна правова допомога	149	44
	2. Законопроекти щодо статусу осіб, зниклих безвісти	150–152	44
VIII.	Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні	153–158	45
IX.	Висновки та рекомендації	159–170	46

УКРАЇНА

BELARUS
RUSSIAN FEDERATION
POLAND
SLOVAKIA
HUNGARY
ROMANIA
REPUBLIC OF MOLDOVA
UKRAINE
ВОЛИНСЬКА
РІВНЕНСЬКА
ЖИТОМИРСЬКА
ЧЕРНІГІВСЬКА
СУМСЬКА
М. КИЇВ
КИЇВСЬКА
ЛЬВІВСЬКА
ТЕРНОПІЛЬСЬКА
ХМЕЛЬНИЦЬКА
ВІННИЦЬКА
ЧЕРКАСЬКА
ПОЛТАВСЬКА
ХАРКІВСЬКА
ЛУГАНСЬКА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА
ЗАКАРПАТСЬКА
ЧЕРНІВЕЦЬКА
КІРОВОГРАДСЬКА
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА
ДОНЕЦЬКА
МИКОЛАЇВСЬКА
ОДЕСЬКА
ЗАПОРІЗЬКА
ХЕРСОНСЬКА
АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА КРИМ
СЕВАСТОПОЛЬСЬКА
Black Sea
Lviv
Rivne
Zhytomyr
Chernihiv
Sumy
Kharkiv
Poltava
Bila Tserkva
Cherkasy
Kremenchuk
Ternopil
Khmelnytskyi
Vinnytsia
Ivano-Frankivsk
Uzhhorod
Kamianets-Podilskyi
Chernivtsi
Kirovohrad
Dnipropetrovsk
Dniprodzerzhynsk
Pavlohrad
Kryvyi Rih
Zaporizhzhia
Nikopol
Mykolaiv
Kherson
Melitopol
Berdiansk
Mariupol
Odesa
Yevpatoriia
Sevastopol
Sievierodonetsk
Lysychansk
Slovianськ
Kramatorsk
Alchevsk
Makiivka
Donetsk
Міста
Контактна лінія
Міжнародний кордон
100km
Printing date:29 Feb 2016
Sources:UNHCR
Feedback:mapping@unhcr.org
Filename:UNHCR_ArcGIS_Template_A4L-presence_UKR
Кордони та назви, а також визначення, що використовуються на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку

Україна: Жертви серед цивільного населення вздовж лінії зіткнення за період з 16 листопада 2016 року по 15 лютого 2016 року

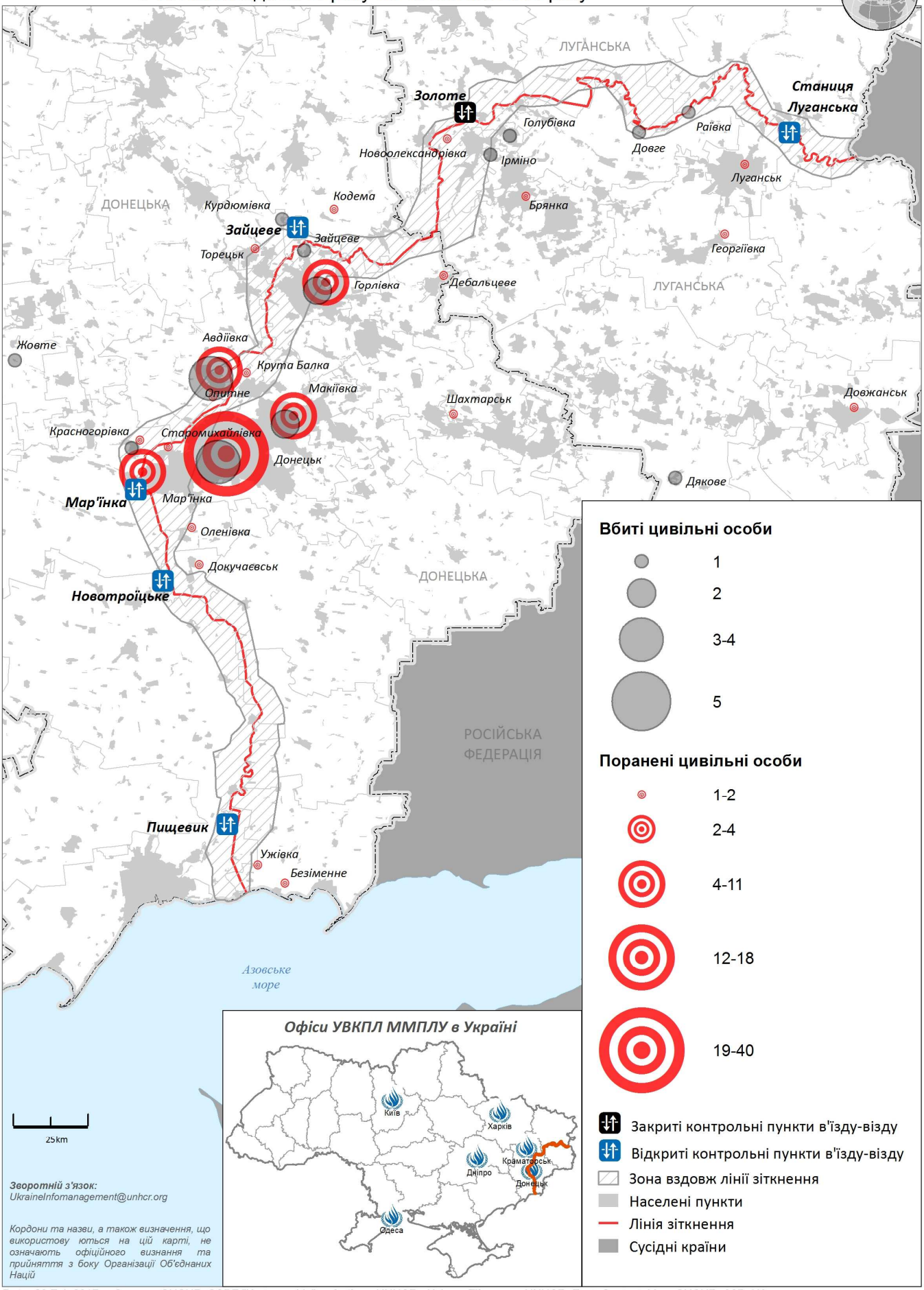

Зворотній з'язок:
UkraineInfomanagement@unhcr.org

Кордони та назви, а також визначення, що використовуються на цій карті, не означають офіційного визнання та прийняття з боку Організації Об'єднаних Націй

Date: 28 Feb 2017 **Source:** OHCHR, SSPE "Kartographia" **Author:** UNHCR - Kyiv **Filename:** UNHCR_East_Contact_Line_OHCHR_A3P_UA

I. Резюме

1. Сімнадцята доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні, підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ), охоплює період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року.

2. Висновки цієї доповіді ґрунтуються на даних, отриманих ММПЛУ з інтерв'ю 205 свідків і жертв порушень прав людини, проведених впродовж звітного періоду. У 85 відсотках задокументованих випадків УВКПЛ вживало індивідуальних заходів реагування для забезпечення захисту прав людини відповідних осіб, зокрема шляхом спостереження за судовими процесами, здійснення візитів до місць утримання, сприяння дій з боку власників мандатів спеціальних процедур Ради ООН з прав людини та/чи договірних органів з прав людини, а також передачі справ до державних установ, гуманітарних організацій та неурядових організацій (НУО) для гарантування захисту.

3. З моменту початку конфлікту на сході України в Донецькій та Луганській областях у квітні 2014 року відбувалося погіршення ситуації у зв'язку з, як повідомляється, припливом іноземних бойовиків, а також постачанням боєприпасів і важкого озброєння, зокрема з Російської Федерації.[1] З середини квітня 2014 року до 15 лютого 2017 року УВКПЛ задокументувало 33,146 жертв в зоні конфлікту на сході України серед цивільного населення, збройних сил України та членів озброєних груп, а також значну шкоду майну та життєво необхідній цивільній інфраструктурі. Багато осіб отримало поранення, сім'ї втратили рідних, а також майно і засоби до існування у зв'язку з тим, що сторони конфлікту продовжували ігнорувати і порушувати норми міжнародного гуманітарного права і права прав людини. З продовженням конфлікту його наслідки відчуваються по всій Україні: учасники бойових дій повертаються додому з лінії вогню, багато людей живе в умовах переміщення, люди переживають втрату своїх рідних, які загинули, утримуються у неволі або пропали безвісти.

4. Сплески бойових дій наприкінці листопада та у грудні 2016 року, а також недовготривале різке загострення ситуації впродовж кінця січня та початку лютого 2017 року спричинили шкоду життєво необхідній цивільній інфраструктурі, включаючи школи та медичні заклади, наражаючи на небезпеку цивільне населення та призупиняючи постачання води, електрики та опалення при низьких температурах. Велика кількість порушень режиму припинення вогню, що щоденно документувала Спеціальна моніторингова місія Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), свідчить про те, що системи озброєнь, боєприпаси, бойові броньовані машини і пов'язані з ними матеріали продовжували знаходитися в зоні конфлікту, зокрема в міських районах, підживлюючи конфлікт і погіршуючи ситуацію з правами людини.[2]

5. Вплив конфлікту, що триває на сході України, на ситуацію з правами людини свідчить про нагальну необхідність повноцінної реалізації положень Мінських домовленостей. Це, зокрема, включає негайне та повне припинення вогню, відведення озброєння, відновлення повного контролю з боку Уряду України над лінією державного кордону з Російською Федерацією в окремих районах Донецької та

[1] Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 лютого до 15 травня 2015 року, параграфи 2, 6; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 травня до 15 серпня 2015 року, параграфи 2, 58-59; Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 серпня до 15 листопада 2015 року, параграфи 2, 22 (також посилання 128); Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 лютого до 15 травня 2016 року, параграф 2 (також посилання 3).

[2] Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ) на основі інформації, що надійшла станом на 31 січня 2017 року, 19:30 (доступні за посиланням: http://www.osce.org/ukraine-smm/296961), та останні новини від СММ ОБСЄ на основі інформації, що надійшла станом на 27 січня 2017 року, 19:30 (доступні за посиланням http://www.osce.org/ukraine-smm/296071).

Луганської областей, виведення іноземних бойовиків та усіх важких озброєнь, забезпечення помилування та амністії нормами законодавства з належним дотриманням принципів захисту прав людини.

6. У період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року УВКПЛ задокументувало 130 жертв збройного конфлікту серед цивільного населення в Україні: 23 особи загинули (7 жінок, 15 чоловіків і один хлопчик) та 107 зазнали поранень (26 жінок і одна дівчинка, 69 чоловіків і один хлопчик, а також 8 дорослих осіб та двоє дітей, стать яких не відомо). Це на 20 відсотків менше, ніж упродовж попереднього звітного періоду від 16 серпня до 15 листопада 2016 року, коли УВКПЛ задокументувало 164 жертви серед цивільного населення (32 загиблих і 132 поранених). Упродовж двох років, що минули з моменту прийняття *Комплексу заходів з виконання Мінських угод* 12 лютого 2015 року, УВКПЛ задокументувало 1493 жертв серед цивільного населення: 367 особи, що загинули, та 1126 поранених. Ці цифри свідчать, що імплементація узгоджених заходів була безсистемною та обмеженою, що призвело до завдання шкоди тисячам цивільних осіб та їхнім сім'ям. Тим не менше, зазначені цифри також показують, що прийняття Комплексу заходів призвело до суттєвого зниження втрат серед цивільного населення, підкреслюючи, що угоди продовжують забезпечувати адекватну основу для деескалації конфлікту та гарантування більшого ступеню захисту цивільного населення на сході України і мають більш суворо дотримуватись. Загалом з середини квітня 2014 року до 15 лютого 2017 року УВКПЛ зафіксувало 33,146 жертв серед Збройних Сил України, цивільного населення та членів озброєних груп. Ця кількість включає 9,900 особи, що загинули, та 23,246 поранених.[3]

7. Урядові сили та озброєні групи продовжували порушувати права на життя, свободу, безпеку та фізичну недоторканість. На додаток до випадків, зареєстрованих протягом звітного періоду, УВКПЛ продовжувало документувати інциденти позасудових страт, зникнень, незаконних позбавлень волі, катувань та жорстокого поводження, що сталися у 2014, 2015 роках і в 2016 році до початку звітного періоду. Документація минулих і нещодавніх випадків порушень прав людини залишається критично важливою для забезпечення відповідальності за порушення у майбутньому та шанування пам'яті жертв.

8. Упродовж звітного періоду УВКПЛ з Урядом України відстоювало необхідність боротьби з безкарністю, зокрема щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. 16 лютого 2017 року УВКПЛ опублікувало доповідь щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні, включаючи практичні рекомендації для ефективного розслідування випадків сексуального насильства, вчиненого в контексті конфлікту на сході країни.[4]

9. Відповідальність за порушення прав людини є критично важливою і залежить від функціонування незалежної і міцної судової системи. Відмічаючи певний прогрес у проведенні розслідувань і судових слухань щодо встановлення відповідальності за акти насильства на Майдані в 2014 році, УВКПЛ стурбоване тим, що понад два з половиною роки зі спалаху насильства в Одесі в 2014 році ніхто не був притягнутий до відповідальності за загибель 48 людей. УВКПЛ відмічає низький рівень довіри населення до судової системи, що значною мірою є результатом частих порушень належного судового процесу, зокрема необґрунтованих затримок, а також неспроможності забезпечити судові слухання, що відповідають гарантіям справедливого судового розгляду, у тому числі щодо невтручання у судовий процес. Ці висновки випливають зі значної кількості конфіденційних інтерв'ю затриманих, проведених УВКПЛ протягом звітного періоду у різних державних установах утримання під вартою, до яких УВКПЛ отримало безперешкодний доступ.

[3] Це консервативна оцінка УВКПЛ, зроблена на основі доступних даних. Див. розділ II. В. Людські жертви.
[4] Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні за період 14 березня 2014 р. до 31 січня 2017 (доступна за посиланням: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_EN.pdf).

10. Озброєні групи самопроголошених «Донецької народної республіки»[5] та «Луганської народної республіки»[6] продовжували позбавляти волі осіб. У ході двох візитів до місць позбавлення свободи, до яких УВКПЛ отримав доступ, безпосередні запити на проведення конфіденційних інтерв'ю із затриманими не були задоволеними. Це посилює занепокоєння, що умови, в яких утримуються особи позбавлені волі, можуть бути рівнозначними жорстокому поводженню, а затримані можуть піддаватися катуванням, у тому числі сексуальному і гендерно-обумовленому насильству. УВКПЛ підкреслює, що будь-які майбутні візити мають проводитися відповідно до міжнародних стандартів. УВКПЛ відзначив постійну вразливість людей, які проживають на територіях, що контролюються озброєними групами, до свавільних і вибіркових покарань з боку зростаючої кількості структур, які озброєні групи називають «судами», «суддями» та «прокурорами». З призупиненням процесу обміну полоненими у форматі «усі на всіх» вкрай важливо, щоб забезпечувалися права усіх людей, затриманих у зв'язку з конфліктом, а також майже 9000 осіб, ув'язнених до початку конфлікту, які знемагають у місцях позбавлення волі наразі під контролем озброєних груп, у тому числі їхні запити на переведення під опіку Уряду.

11. В умовах обмежень свободи пересування лінія зіткнення продовжувала ізолювати та розділяти громади територій, постраждалих від конфлікту. Щоденно від 16 000 до 25 000 цивільних осіб годинами чекають в принизливих умовах при мінусових температурах на можливість перетнути лінію зіткнення через один з всього п'яти доступних блокпостів. Довгі черги в сильно замінованих і неналежно позначених місцях наражають цивільних осіб на небезпеку. Ці непропорційні обмеження, що ускладнюють життя більш, ніж 700 000 осіб на місяць, негативно впливають на можливість сімей та громад підтримувати зв'язки, мати доступ до товарів, державних послуг та засобів до існування, а також перевіряти стан їхнього майна. Такі обмеження, що призводять до формування розриву між громадами, можуть перешкоджати зусиллям із встановлення стабільного миру в Україні. Обмеження свободи думки та вільного вираження поглядів на територіях, які знаходяться під контролем озброєних груп, стали ще жорсткішими протягом звітного періоду і загострили ізоляцію населення та розрив з громадами територій, підконтрольних Уряду.[7]

12. Протягом звітного періоду Уряд України прийняв законодавчі акти, що можуть покращити доступ до соціальних та економічних прав по всій Україні, у тому числі для внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Такі поліпшення повинні застосовуватися щодо усіх людей по всій країні і мають суттєво покращити права людини та гуманітарну ситуацію ВПО, які залишили територію, контрольовану озброєними групами, і значною мірою продовжують стикатися з викликами, пов'язаними з гарантією необґрунтованого виселення та притулком, а також обтяжливими та непропорційними перешкодами в отриманні належної їм соціальної допомоги.

13. УВКПЛ вітає прийняття Урядом України Плану заходів від 11 січня 2017 року, який визначає засади державної політики щодо громадян, які проживають на території, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження. План свідчить про намір забезпечити громадянам безперешкодний доступ до основних благ, а також адміністративних і соціальних послуг, що надаються Урядом. УВКПЛ закликає до його ефективної імплементації як засобу зміцнення зусиль у справі розбудови миру та примирення.

14. УВКПЛ продовжило фіксувати випадки істотного порушення прав людини в Криму. Зокрема, це примус затриманих осіб визнавати вину шляхом катування і жорстокого поводження з ними, примусове лікування представників певних груп у

[5] Далі – «Донецька народна республіки».
[6] Далі – «Луганська народна республіки».
[7] Представник ОБСЄ засуджує триваюче погіршення свободи ЗМІ і безпеки журналістів в районах, що не контролюються Урядом України, 24 січня 2017 (доступно за посиланням: http://www.osce.org/fom/295336).

психіатричних установах, втручання у професійну діяльність адвокатів, відмова жителям Криму без паспортів Російської Федерації в доступі до послуг, дискримінація за ознакою політичних переконань, сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

15. 19 грудня 2016 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Резолюцію 71/205 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим і місті Севастополь» з посиланням на Резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України» від 27 березня 2014 року. Резолюція 71/205 закликає Російську Федерацію «як окупаційну силу» негайно покласти край «усім утискам жителів Криму» і забезпечити належний і безперешкодний доступ на півострів регіональним і міжнародним механізмам моніторингу прав людини. Інциденти та проблеми в Криму, задокументовані упродовж звітного періоду, оцінюються у контексті застосовних норм міжнародного права в галузі прав людини та міжнародного гуманітарного права.

16. Упродовж звітного періоду УВКПЛ продовжувало слідкувати за процесом реалізації судової реформи та різними змінами у законодавстві, покликаних покращити доступ до правосуддя. УВКПЛ зазначає, що успішність судової реформи вимагає незалежності та підзвітності судової системи, щоб вона могла повною мірою виконувати свою всеосяжну роль захисту і дотримання прав людини.

17. УВКПЛ надавало підтримку цьому процесу шляхом зміцнення технічної співпраці та здійснення заходів з розбудови спроможності, зокрема щодо результатів першого року реалізації Національного плану дій з прав людини, який передбачає покращення судової системи. УВКПЛ провело тренінги з ефективного розслідування та документування катувань згідно Стамбульського протоколу в Національній академії прокуратури України для близько 400 нещодавно прийнятих на роботу регіональних прокурорів. УВКПЛ також здійснювало цілеспрямовану адвокаційну діяльність на політичному рівні в міністерствах, Верховній Раді, з Уповноваженим з прав людини, а також з партнерами з міжнародної спільноти і громадянського суспільства. УВКПЛ зробило внесок у захист прав людини на територіях, які знаходяться під контролем озброєних груп, шляхом активних заходів та інформаційно-роз'яснювальної діяльності щодо необхідності дотримання міжнародних стандартів. УВКПЛ продовжує підтримувати зусилля Уряду України забезпечити більш ефективний захист прав людини по всій території України, у тому числі шляхом розробки нової Рамкової програми допомоги ООН Україні (УНДАФ) на 2018-2022 рр.

II. Право на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканість

A. Міжнародне гуманітарне право під час ведення бойових дій

> *"Ми спимо у верхньому одязі. У середу чи четвер вранці* [1 або 2 лютого 2017 р.] *мій собака пішов у підвал і почав гавкати. Через п'ять хвилин почався обстріл. Було близько 6:30 чи 7 ранку. Був дим, попіл, і небо почорніло."*
>
> - 60-річна жителька 'старої' Авдіївки

18. Незважаючи на дипломатичні зусилля щодо забезпечення дотримання Мінських угод, продовжували надходити повідомлення про щоденні порушення режиму припинення вогню Збройними Силами України та озброєними групами «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» у численних точках вздовж лінії зіткнення як у Донецькій так і в Луганській областях із суттєвим зростанням у середині листопада, наприкінці грудня 2016 року та з різкою ескалацією військових дій у період з 29 січня по 3 лютого 2017 року. Незважаючи на повторні заклики до припинення вогню, інтенсивні обстріли і надалі є щоденним явищем у

багатьох місцях. Ситуація в Донецькій та Луганській областях залишається напруженою і небезпечною для цивільного населення доки сторони конфлікту займають позиції у безпосередній близькості з населеними пунктами поблизу лінії зіткнення в порушення норм міжнародного гуманітарного права[8]. Зокрема військові Збройних Сил та бойовики озброєних груп продовжували встановлювати озброєння у цивільних житлових районах, а також у будинках для проведення невибіркових обстрілів та використовувати вибухову зброю великого радіусу ураження в населених районах. Спалах військових дій у межах трикутника Авдіївка-Ясинувата-Донецький аеропорт, а також у південних районах Донецька в період з 29 січня по 3 лютого призвів до 53 жертв серед цивільного населення (див.: В. Людські жертви). Невибіркові обстріли серйозно вплинули на цивільну інфраструктуру, позбавивши десятки тисяч осіб життєво-важливих послуг, включаючи тепло-, водо- та електропостачання, та викликаючи додаткові гуманітарні потреби. В той час як більшість цивільних осіб в районах військових дій ховалися у підвалах близько 500 осіб було евакуйовано з уражених територій по обидва боки лінії зіткнення, що включає 125 дітей, 48 з яких були без супроводу.

19. УВКПЛ продовжувало отримувати свідчення про використання об'єктів власності цивільного населення Збройними Силами України, що займали військові позиції у багатьох населених пунктах уздовж лінії зіткнення, тим самим наражаючи цивільне населення у цих районах на небезпеку.[9] У листопаді 2016 року УВКПЛ відвідало Лопаскине вчетверте за 2016 рік у відповідь на стурбованість жителів тим, що інтенсивність обстрілів значно зросла. Попри спілкування УВКПЛ з керівником військово-цивільної адміністрації села Трьохізбенка Збройні Сили України продовжували дислокуватися щонайменше у трьох житлових будинках і використовувати один будинок як пункт спостереження.[10]

20. УВКПЛ зафіксувало послідовні свідчення місцевих жителів про те, що Збройні Сили України здійснювали обстріли з позицій всередині населених пунктів, часто провокуючи вогонь у відповідь.[11] Така поведінка ставить цивільне населення на лінію вогню і суперечить обов'язку Збройних Сил України вживати усі можливі заходи для захисту цивільних осіб від шкоди.[12]

21. В окремих випадках місцеві адміністрації відреагували на занепокоєння щодо присутності військових, що наражає цивільне населення на небезпеку. Наприклад, після серйозного інциденту артилерійських обстрілів 29 серпня 2016 р. у Кам'янці Збройні Сили України перемістили свої позиції поза межі населеного пункту у поля неподалік від нього. Місцеві жителі повідомили УВКПЛ, що з того часу упродовж звітного періоду снаряди більше не уражали село. Подружжю з числа тих, що залишилися в Авдіївці, місцевою владою було надано місце у гуртожитку «на час проведення операції з забезпечення безпеки».[13] 27 грудня 2016 року військові демонтували контрольно-пропускний пункт у Мар'їнці, що був розташований за 150 метрів від школи № 2, після наполягань УВКПЛ та інших суб'єктів, висловлених керівництву військово-цивільної адміністрації. Такі дії демонструють конкретні кроки,

[8] Стаття 13(1) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р. встановлює, що "цивільне населення й окремі цивільні особи користуються загальним захистом від небезпек, що виникають у зв'язку з воєнними операціями." Це включає обов'язок кожної сторони конфлікту уникати наскільки це можливо розташовування військових цілей у або поблизу густозаселених районів. Розташування військових цілей у цивільних районах іде в розріз із цим зобов'язанням. Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Том I, Правило 23.

[9] Маріуполь, Опитне, Зайцеве, Південне, Кам'янка, Новоселівка Друга, Верхньоторецьке, Авдіївка, Трьохізбенка, Кряківка, Лопаскине, Оріхове-Донецьке, Золоте, Жованка і Луганське.

[10] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 листопада 2016 року.

[11] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 12 грудня 2016 року.

[12] Стаття 13(1), Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р.; Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Том I, Правило 22.

[13] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 26 грудня 2016 року.

які органи державної влади можуть робити для дотримання своїх зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом.

22. Жителі населених пунктів на території, що знаходиться під контролем озброєних груп, продовжували висловлювати нарікання на обстріли, що здійснювалися озброєними групами з густонаселених районів міста Донецьк, провокуючи вогонь у відповідь, що часто завдає шкоди цивільній інфраструктурі. УВКПЛ висловлює глибоке занепокоєння тим, що ряд бойових позицій озброєних груп «Донецької народної республіки» розташовані в межах або поблизу густозаселених районів, що ставить під загрозу життя цивільного населення.

23. УВКПЛ стало свідком спустошливої дії вибухової зброї великого радіусу ураження, такої як міномети та артилерія, зокрема реактивні системи залпового вогню, що використовувалася як Збройними Силами України, так і озброєними групами у житлових районах. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ, уповноважена наглядати за дотриманням зобов'язань сторін конфлікту щодо відведення бойових потужностей від лінії зіткнення, продовжувала повідомляти, що обидві сторони не співпрацювали, не надаючи вихідну інформацію.[14] Крім того, Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ задокументувала присутність вищезгаданої зброї в районах, звідки вона мала бути відведеною.[15]

24. Під час ескалації військових дій у період 29 січня по 3 лютого було завдано серйозної шкоди критичним об'єктам цивільної інфраструктури внаслідок невибіркових обстрілів населених районів вибуховими снарядами великого радіусу ураження. УВКПЛ підтвердило, що було пошкоджено дві лікарні, поліклініку, стоматологічну клініку та дитячий садок в результаті обстрілів у Макіївці та Донецьку. Співробітники УВКПЛ у Донецьку чули вибухи протягом п'яти днів: з 29 січня по ніч 2 лютого, а 2 лютого бачили пошкоджений осколками автомобіль швидкої допомоги в Донецьку.[16]

25. Невибіркові обстріли військових цілей у густозаселених районах також призвели до пошкоджень центрів і мереж водо- та електропостачання, що потягло за собою наслідки і для централізованої системи опалення. У Донецькій області в січні-лютому 2017 року через артилерійські обстріли чотири станції фільтрування води було відрізано від електроживлення і пошкоджено водопровідні труби, що позбавило 1,1 мільйона жителів по обидва боки лінії зіткнення доступу до води на періоди від 1 до 3 днів та поставило під загрозу стабільне постачання чистої води в місто Маріуполь. В Авдіївці, Донецьку, Докучаєвську, частинах Макіївки та в Ясинуватій у багатьох домівках не було опалення в умовах низьких температур, а у лікарні не здійснювалося водопостачання, що спричинило значні гуманітарні наслідки, вплинувши на права місцевих жителів на охорону здоров'я і гідний рівень життя.

26. Пошкодження водопроводу у «буферній зоні»[17] 22 листопада 2016 року залишило 40 000 жителів підконтрольного Уряду Торецька без води на 10 днів. Обмін вогнем між Урядовими військами в Авдіївці та озброєними групами «Донецької народної республіки» в Ясинуватій неодноразово порушував роботу Донецької фільтрувальної станції, яка обслуговує 345 000 людей по обидві сторони лінії зіткнення.[18] Крім того, тривалі обстріли перешкоджали відновленню постачання газу близько 15 000 осіб, що мешкають в підконтрольних Уряду Мар'їнці і Красногорівці.[19]

[14] Останні новини від Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні (СММ) на основі інформації, що надійшла станом на 14 лютого 2017 року, 19:30 (доступні за посиланням: http://www.osce.org/ukraine-smm/300136).
[15] Комплекс заходів з виконання Мінських угод 12 лютого 2015 року.
[16] Інтерв'ю, проведені МППЛУ 6 січня 2017 р., 17 січня 2017 р., 31 січня 2017 р., 2 лютого 2017 р.
[17] Територію між прилеглими до лінії зіткнення контрольно-пропускними пунктами українських військ та озброєних груп часто називають «буферною зоною» або «сірою зоною».
[18] Район довкола Донецької фільтрувальної станції був під обстрілами 20 листопада, 1 грудня, 19 грудня. 23 грудня 2016 року, 11 січня, 13 січня, 29-30 січня та 13-15 лютого 2017 року.
[19] Інтерв'ю, проведене МППЛУ 12 січня 2017 р.

Газопостачання в обох містах було припинено більше двох років тому через пошкодження, спричинені обстрілами.

27. УВКПЛ занепокоєне тим, що Урядові сили та озброєні групи в Донецькій області займають позиції поблизу об'єктів водопостачання. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало присутність українських військ або озброєних груп на відстані близько 200 метрів від Донецької фільтрувальної станції, безпосередньо поруч з очисними спорудами в Докучаєвську, на насосній станції в Майорському та в безпосередній близькості до запасного резервуару в Авдіївці. Це підвищує ризик пошкодження зазначених об'єктів, які є життєво необхідними для цивільного населення, адже вони забезпечують водою 3,5 мільйони людей по обидві сторони лінії зіткнення. Обстріли також здійснюються неподалік від п'яти об'єктів водопостачання, на яких загалом зберігається майже 350 метричних тонн хлору, створюючи серйозну загрозу громадській безпеці.

B. Людські жертви

28. Упродовж звітного періоду показники кількості жертв серед цивільного населення[20] у зоні конфлікту на сході України були досить низькими, за винятком періоду з 29 січня по 3 лютого 2017 року, коли ескалація військових дій в районі Авдіївки/Донецька/Макіївки супроводжувалася масовими обстрілами житлових районів. Протягом вказаних шести днів УВКПЛ задокументувало 53 цивільні жертви: 7 загиблих і 46 поранених, усі, за винятком двох випадків, були спричинені обстрілами. Серед них 13 жертв (3 вбитих і 10 поранених) були задокументовані на територіях, що перебувають під контролем Уряду, і 40 (4 вбитих і 36 поранених) – на територіях, контрольованих озброєними групами.

29. Загалом у період з 16 листопада 2016 року до 15 лютого 2017 року УВКПЛ зафіксувало 130 цивільних жертв, пов'язаних з конфліктом: 23 загиблих (7 жінок, 15 чоловіків і один хлопець) і 107 поранених (26 жінок та одна дівчина, 69 чоловіків і один хлопець, а також 8 дорослих осіб та двоє дітей, стать яких не відомо). Це на 20 відсотків менше, ніж у попередньому звітному періоді від 16 серпня до 15 листопада 2016 року, коли УВКПЛ зафіксувало 164 жертви серед цивільного населення (32 загиблих і 132 поранених).

30. Обстріли з різних артилерійських систем, реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) і танків стали причиною смерті 65 відсотків жертв серед цивільного населення протягом звітного періоду: 12 убитих (5 жінок, 6 чоловіків і один хлопець) і 73 поранених (18 жінок та одна дівчина, 43 чоловіки та один хлопець, а також 8 дорослих осіб і двоє дітей, стать яких не відомо). Міни, вибухонебезпечні пережитки війни, розтяжки та саморобні вибухові пристрої стали причиною смерті 5 осіб (жінки і чотирьох чоловіків) та 23 поранень (5 жінок і 18 чоловіків). Використання стрілецької зброї та легкого озброєння призвело до 6 смертей (жінки і п'яти чоловіків) і 11 поранень (3 жінок та 8 чоловіків).

31. Протягом двох років після прийняття Комплексу заходів з виконання Мінських угод 12 лютого 2015 р. УВКПЛ зафіксувало в Україні 1493 жертви серед

[20] Для підготовки цієї доповіді УВКПЛ проаналізувало інформацію про жертви серед цивільного населення шляхом вивчення великої кількості різних джерел інформації, які вважаються достовірними та надійними. У ході документування та аналізу кожного інциденту УВКПЛ добросовісно перевіряє інформацію про жертви з якомога ширшого переліку джерел, зокрема відкритих доповідей ОБСЄ, свідчень свідків, жертв та осіб, які безпосередньо постраждали від певного інциденту, учасників бойових дій, лідерів громадської думки, медичного персоналу та інших осіб. У деяких випадках висновки можна зробити лише після декількох тижнів або місяців вивчення ситуації. Це може означати, що певні висновки щодо жертв серед цивільного населення можуть бути переглянуті з часом із появою нових даних. УВКПЛ не стверджує, що статистичні дані, представлені у цій доповіді, є повними. Дані про жертви серед цивільного населення можуть бути заниженими через обмеження щодо їх отримання, зокрема через відсутність доступу до певних географічних районів чи нестачу інформації за деякі часові проміжки.

цивільного населення, пов'язаних з конфліктом: 367 загиблих і 1126 поранених осіб. Відповідні дані, систематизовані за ознаками статі та віку, наведені у таблицях нижче.

	Дорослі особи				Діти				Загальна кількість
	Жінки	Чоловіки	Стать невідомо	Загалом	Дівчата	Хлопчики	Стать невідомо	Загалом	
Вбиті	103	205	32	340	7	18	2	27	**367**
Поранені	308	610	122	1,042	26	52	6	84	**1,126**
Загальна кіл-ть	**411**	**815**	**154**	**1,382**	**33**	**70**	**8**	**111**	**1,493**

Тип інциденту (зброї)	Вбиті			Поранені			Загальна кількість
	Дорослі	Діти	Загалом	Дорослі	Діти	Загалом	
Обстріли (міномети, гармати, гаубиці, РСЗВ і танки)	171	12	183	628	36	664	**847**
Міни, ВПВ,[21] розтяжки і СВП[22]	99	14	113	322	42	364	**477**
Стрілецька зброя та легке озброєння	28		28	65	4	69	**97**
Дорожні пригоди за військової техніки в зоні конфлікту	8	1	9	4	2	6	**15**
Невідомо	34		34	23		23	**57**
Загальна кількість	**340**	**27**	**367**	**1,042**	**84**	**1,126**	**1,493**

32. За оцінками УВКПЛ, загальна за весь період конфлікту (середина квітня 2014 р. – 15 лютого 2017 р.) кількість вбитих цивільних осіб перевищує 2000 чоловік; окрім того, у зоні конфлікту загинули 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17». Кількість цивільних осіб, які зазнали поранень у зв'язку з конфліктом, оцінюється на рівні 7-9 тисяч осіб.

33. Загалом з середини квітня 2014 р. до 15 лютого 2017 р. УВКПЛ зафіксувало 33146 жертв, пов'язаних з конфліктом, серед Збройних Сил України, цивільного

[21] Вибухонебезпечні пережитки війни.
[22] Саморобні вибухові пристрої.

населення та членів озброєних груп. Ця кількість включає 9900 загиблих і 23246 поранених.[23]

C. Зниклі безвісти

34. За відсутності належно функціонуючої координації між різними державними органами та обміну відповідною інформацією між Урядом та озброєними групами наявні у публічному доступі дані щодо кількості осіб, зниклих безвісти в зоні конфлікту, суттєво відрізняються, при цьому до різних списків можуть бути включеними одні і ті ж особи, або ті, чиє зникнення може не бути пов'язаним з конфліктом. Станом на лютий 2017 року Служба безпеки України (СБУ) повідомила про 486 осіб (як цивільних, так і військових; 40 жінок і 446 чоловіків), зниклих безвісти у зоні конфлікту; відкрита база даних Національної поліції України налічує 1336 зниклих безвісти осіб (214 жінок і 1122 чоловіків), хоча місцезнаходження багатьох із них вже давно встановлено. Станом на лютий 2017 року озброєними групами «Донецької народної республіки» зафіксовано 465 осіб, зниклих безвісти, 23 з яких також є у списку СБУ; в той час, як озброєні групи «Луганської народної республіки» повідомляли про 573 зниклих безвісти осіб станом на червень 2016 року.

35. Упродовж звітного періоду було досягнуто певного прогресу в напрямку ідентифікації людських останків по обидві сторони лінії зіткнення. Наприклад, одне із трьох тіл, знайдених в Лутугинському районі (Луганська область) в жовтні 2016 року, було попередньо ідентифіковано як прибічника озброєних груп, якого, за повідомленнями, було затримано Збройними Силами України в серпні 2014 році. Станом на січень 2017 року ідентифікація інших двох тіл триває.[24] Особу чоловіка, чий розкладений труп було знайдено в Краснолиманському районі (Донецька область) у вересні 2016 року, було встановлено шляхом проведення аналізу ДНК; як повідомлялося, чоловіка зупинили на контрольно-пропускному пункті озброєних груп у червні 2014 року.[25] Точні обставини смерті цих людей не відомі, але наявні дані свідчать про те, що їх було вбито.

36. Місцезнаходження сотень інших осіб, які зникли безвісти у зоні конфлікту в основному в 2014 році, а також в 2015 і 2016 роках, ще потребує встановлення. УВКПЛ має підстави вважати, що більшість із зниклих безвісти є мертвими, тіла яких необхідно розкушувати та ідентифікувати. У зв'язку з цим УВКПЛ вітає прогрес, досягнутий у розробці відповідного законодавства (див.: Розділ VIII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи), і наполегливо закликає Уряд України прискорити процес його прийняття. УВКПЛ також вважає, що систематичний обмін даними судово-медичних експертиз, у тому числі зразків ДНК, між Урядом України та озброєними групами допоміг би встановити долю багатьох зниклих безвісти, що значно полегшило б стан невизначеності і страждання, в якому перебувають їхні рідні. УВКПЛ, однак, зазначає, що Уряд України не вважає себе обов'язаним обмінюватися із озброєними групами інформацією щодо зниклих безвісти осіб, незважаючи на застосовні норми звичаєвого міжнародного гуманітарного права, які встановлюють, що

[23] Це консервативна оцінка, виведена УВКПЛ з доступних даних. Загальна кількість включає: жертви серед Збройних Сил України за даними української влади; 298 пасажирів та членів екіпажу рейсу «МН-17»; жертви серед цивільного населення на території, що перебуває під контролем Уряду України, відповідно до інформації, наданої місцевою владою та обласними управліннями внутрішніх справ Донецької і Луганської областей; а також жертви серед цивільного населення і членів озброєних груп на територіях, які знаходяться під контролем «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки», згідно з даними, що надаються озброєними групами, так званою «місцевою владою» та місцевими закладами охорони здоров'я. Ці дані є неповними через відсутність інформації щодо певних географічних районів і часових проміжків, а також через загальну нестачу інформації, особливо щодо кількості жертв серед військових. Зростання показників людських жертв за різні звітні періоди не обов'язково означає, що кількість жертв збільшилась саме у певний період: такі випадки могли статися раніше, але були задокументовані саме під час певного звітного періоду.

[24] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 грудня 2016 р.

[25] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 15 грудня 2016 р.

кожна сторона конфлікту повинна вживати усі можливі заходи щодо встановлення місцезнаходження осіб, визнаних зниклими безвісти, у тому числі протилежною стороною, та повідомляти членів сімей про будь-які дані про долю їхніх рідних.[26]

D. Позасудові страти, зникнення, незаконне позбавлення волі, катування та жорстоке поводження

> *"Коли мене тримали в Одеському СІЗО, я думав, що людина не може вижити в таких поганих умовах. Коли мене привезли до Харківського СБУ, я подумав, що Одеське СІЗО – хороше місце для життя. У Харкові ми не могли ні з ким поговорити чи комусь поскаржитися. Там не було ні закону, ні порядку. Ми не знали, чи переживемо кожну ніч."*
>
> - Колишній затриманий, який утримувався без контакту із зовнішнім світом у приміщенні СБУ Харкова

37. Протягом звітного періоду УВКПЛ продовжувало отримувати та перевіряти повідомлення про випадки позасудових страт, зникнень, незаконного та свавільного позбавлення волі, катувань та жорстокого поводження щодо українських військовослужбовців, цивільних осіб і людей, пов'язаних із озброєними групами, які відбувалися у 2014, 2015 і 2016 роках. Ці повідомлення вказували на озброєні групи та українських військовослужбовців і співробітників правоохоронних органів як осіб, що вчиняли такі порушення. Кілька потерпілих і свідків, у яких УВКПЛ брало інтерв'ю, не повідомляли критично важливу інформацію або не надали згоди на відкрите використання їхніх свідчень, побоюючись розправ над їхніми рідними чи знайомими, що мешкають по іншу сторону лінії зіткнення .

1. Позасудові страти

38. УВКПЛ зібрало переконливі дані, що вказують на те, що озброєні групи та Урядові сили чинили вбивства, у тому числі і позасудові страти, цивільних осіб та осіб, які перестали брати участь у бойових діях, під час битви в Іловайську у серпні 2014 року. Наявні дані свідчать про те, що вбивства, включаючи страти, не мали масового чи системного характеру. Твердження щодо такого їхнього характеру, поширені у засобах масової інформації, не були підтримані достовірними свідченнями очевидців і/чи даними судово-медичної експертизи.[27]

39. УВКПЛ також продовжувало збирати інформацію щодо порушень міжнародного гуманітарного права у ході бойових дій в Дебальцевому у лютому 2015 року, таких як ймовірна страта пораненого українського солдата, що перестав брати участь у бойових діях, озброєними групами 17 лютого 2015 року[28] чи ймовірна страта декількох українських солдатів, що припинили брати участь у бойових діях, після того, як їхній автомобіль потрапив у засідку на дорозі поблизу села Логвинове (Донецька область) 9 лютого 2015 року.

2. Насильницькі зникнення та викрадення

40. УВКПЛ продовжувало документувати випадки ймовірних зникнень осіб[29] за участі українських сил та викрадень осіб озброєними групами, що відбувались

[26] Хенкертс, Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Том I, Правило 117.
[27] З метою забезпечення всебічної перевірки тверджень та з урахуванням наявних ресурсів УВКПЛ повідомить про результати аналізу даних, пов'язаних з подіями в Іловайську, у своїх майбутніх доповідях.
[28] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 жовтня 2016 р.
[29] Відповідно до Міжнародної конвенції щодо захисту усіх осіб від насильницьких зникнень, насильницьке зникнення визначається трьома кумулятивними елементами: (1) позбавленням свободи проти волі людини;

переважно у 2014 та 2015 роках. У травні 2014 року чоловік був затриманий на контрольно-пропускному пункті під контролем українських військ в районі міста Покровськ (в той час Красноармійськ, Донецька область); його місцезнаходження з того часу залишається невідомим.[30] Двоє чоловіків зникли у місті Донецьк, контрольованому озброєними групами, у червні 2014 року, і їх ніколи більше не бачили. Транспортний засіб, що належав одній із жертв, був знайдений у володінні колишнього члена озброєних груп.[31] Ще один чоловік зник безвісти у вересні 2014 року, подорожуючи до підконтрольного Уряду міста Слов'янськ (Донецька область); його востаннє бачили у супроводі осіб з емблемами «Правого сектору».[32] У жовтні 2014 року чоловік був затриманий у місті Стаханов (Луганська область), що контролювалося збройним угрупованням «казаків», як повідомлялося, за «проукраїнські публікації в Інтернеті». Його доля і місцезнаходження невідомі.[33] УВКПЛ зазначає, що розслідування таких справ українськими правоохоронними органами майже не приносить результатів.

41. Незважаючи на неодноразові запевнення посадових осіб органів державної влади у тому, що СБУ та інші правоохоронні органи не вчиняють насильницькі зникнення і не тримають осіб в ув'язненні без зв'язку з зовнішнім світом, приховуючи інформацію про їхні місце перебування та долю, УВКПЛ продовжувало документувати такі нещодавні випадки. 12 грудня 2016 року троє затриманих, які таємно утримувалися у приміщенні СБУ в Харкові[34], були звільнені поблизу підконтрольного Уряду міста Новолуганське (Донецька область). Всі троє попрямували до території, контрольованої озброєними групами. Вони розповіли, що 23 серпня 2016 року їх було переведено з приміщення СБУ в Харкові до іншого таємного місця позбавлення волі, де вони утримувалися до моменту їхнього звільнення.[35] УВКПЛ зазначає, що військовою прокуратурою проводиться розслідування цих фактів, було встановлено та допитано п'ятьох жертв насильницьких зникнень, що утримувались в приміщеннях СБУ, триває збір інформації від посадових осіб СБУ.[36] УВКПЛ вітає ці новини та продовжуватиме слідкувати за розслідуванням цих справ щодо незаконного затримання осіб органами СБУ в Харкові та інших місцях, у тому числі в Маріуполі.[37] Приводом до занепокоєння є те, що у контексті проведення обміну «усіх на усіх» (див. пункти 57-59 нижче) неофіційні місця тримання під вартою, такі як приміщення СБУ у Харкові можуть використовуватися і надалі для незаконного затримання людей у період між їхнім «юридичним оформленням»[38] для обміну та фактичним обміном.

(2) залучення державних посадових осіб, принаймні їхньої мовчазної згоди; та (3) відмова визнати факт позбавлення волі чи приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи.

[30] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 1 грудня 2016 р. і 13 січня 2017 р.

[31] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 10 і 16 січня 2017 р.

[32] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 січня 2017 р.

[33] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 листопада 2016 р.

[34] Після звільнення 13 осіб, незаконно утримуваних під вартою, 25 липня і 13 серпня 2016 р.; див. Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 травня – 15 серпня 2016 р., пункт 45.

[35] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 18 грудня 2016 р.

[36] Інформація надана ММПЛУ Генеральною прокуратурою України 6 березня 2017 року.

[37] 6 березня 2017 року Служба Безпеки України письмово повідомила ММПЛУ, що Управління СБУ в Харківській області активно сприяє провадженню Військової прокуратури №12014050380001645 від 27 листопада 2014 року (щодо злочинів, передбачених статтями 146-2 та 365-1 Кримінального кодексу України), що стосується фактів незаконного затримання та насильницьких зникнень діями органів СБУ. У повідомленні конкретно вказувалися слідчі дії, проведені Військовою прокуратурою 24 лютого 2017 року, що включали проведення обшуку у приміщенні СБУ в Харкові.

[38] Особи, затримані Урядом України, згідно Кримінального та Кримінально-процесуального кодексу, мають юридичний процесуальний статус, який потребує зміни до здійснення обміну затриманими. Урядовці називають цей процес «юридичним оформленням», яке на практиці може включати закриття розслідування, засудження на час, вже проведений у досудовому затриманні, або помилування засудженого Президентом України.

3. Незаконні та свавільні затримання, катування та жорстоке поводження

42. У ході кримінального переслідування осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, пов'язаних з конфліктом[39], органи державної влади продовжували свавільно затримувати таких осіб. У той час як протягом звітного періоду та всього 2016 року такі порушення були зафіксовані в значно меншій кількості і тяжкості, ніж у 2014 і 2015 роках, УВКПЛ продовжувало документувати випадки затримання осіб на декілька годин або днів без офіційного здійснення арешту чи пред'явлення обвинувачення і без доступу до адвоката. У таких випадках період на початку затримання є, як правило, найсуворішим – затримані піддаються фізичним чи психологічним стражданням, що часто досягають рівня катування чи жорсткого поводження.

43. 24 березня 2015 року співробітники СБУ увірвалися до будинку одного чоловіка у місті Курахове (Донецька область). Вони не представилися і не пред'явили дозвіл на обшук. Вони зв'язали чоловікові руки за спиною пластиковим дротом, натягнули мішка на голову і кинули зв'язаного у мікроавтобус. Чоловіка помістили у підвальне приміщення в місті Покровську (тоді Красноармійську), де його тримали вісім днів. Співробітники СБУ били його по усіх частинах тіла дерев'яним молотком, кулаками і гумовими кийками. Вони також погрожували, що катуватимуть зятя затриманого, і змушували його написати зізнання. 31 березня чоловіка перевели до СБУ в Маріуполі і помістили його у підвальному тирі.[40] Там його було офіційно повідомлено про його арешт і допитано без присутності адвоката. Потім його було переведено до ізолятора тимчасового тримання (ІТТ) міста Маріуполь. 2 чи 3 квітня 2015 року чоловіка перевели до Маріупольського слідчого ізолятора (СІЗО), де лікар задокументував видимі тілесні ушкодження на його тілі.[41] В СБУ заперечили ці твердження, однак повідомили, що за скаргою потерпілого про його незаконне затримання та жорстоке поводження з ним військовою прокуратурою Донецького гарнізону та Донецькою обласною прокуратурою було розпочато кримінальне провадження. Однак УВКПЛ зазначає, що військова прокуратура Донецького гарнізону не проводила жодних слідчих дій та декілька разів намагалася закрити провадження.[42]

44. 14 липня 2016 року озброєні співробітники СБУ увірвалися до будинку чоловіка в Костянтинівці (Донецька область). Старший слідчий СБУ пред'явив

---

[39] Проти членів озброєних груп чи їх прибічників як правило висувають обвинувачення за статтями Кримінального кодексу України: 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), 111 (державна зрада), 112 (посягання на життя державного чи громадського діяча), 113 (саботаж), 114 (шпигунство), 115 (умисне вбиство), 258 (терористичний акт), 258-1 (участь у теракті), 258-2 (публічне підбурювання до вчинення терористичного акту), 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації), 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту), 258-5 (фінансування тероризму) і 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань). У деяких випадках застосовуються статті 437 (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни чи збройного конфлікту) і 438 (порушення законів та звичаїв війни).

[40] Неофіційне місце тримання під вартою, де перебувало багато затриманих у зв'язку з конфліктом осіб; детальніше у пункті 17 Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 травня – 15 серпня 2016 р., і пункті 33 Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 серпня – 15 листопада 2016 р.

[41] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 листопада 2016 р.

[42] Рішення Красноармійського міськрайонного суду від 29 листопада 2016 року зобов`язало військової прокуратури Донецького гарнізону розглянути клопотання потерпілого про проведення слідчих дій (доступне за посиланням http://reyestr.court.gov.ua/Review/63068642); Рішення Красноармійського міськрайонного суду від 10 лютого 2017 року підтверджує, що, незважаючи на бездіяльність військової прокуратури щодо виконання рішення цього ж суду від 29 листопада 2016 року, провадження було закрито 27 грудня 2016 року без повідомлення про це потерпілого (доступне за посиланням http://reyestr.court.gov.ua/Review/64703859). Для додаткової інформації див. рішення Артемівського міськрайонного суду від 1 вересня 2016 року, що скасокує постанову слідчого військової прокуратури про відмову у визнанні потерпілим у кримінальному провадженні (доступне за посиланням http://reyestr.court.gov.ua/Review/61098325); Рішення Красноармійського міськрайонного суду від 27 лютого 2017 року, що скасовує постанову слідчого військової прокуратури Донецького гарнізону про закриття кримінального провадження (доступне за посиланням http://reyestr.court.gov.ua/Review/64996006).

господарю дозвіл на обшук і співробітники СБУ провели обшук у присутності понятих. По завершенню обшуку співробітники надягли наручники і пов'язку на очі чоловіку і помістили його в автомобіль. По дорозі співробітники СБУ зупинилися на узбіччі і били потерпілого дерев'яними кийками, змусивши його зізнатися у підтримуванні діяльності озброєних груп та записавши це на мобільний телефон. По прибуттю до приміщення СБУ в Краматорську чоловіка допитували без присутності адвоката. Ввечері того ж дня затриманого було доставлено до лікарні для медичного обстеження і потім перевезено до Краматорського ізолятора тимчасового тримання. Так як черговий працівник ізолятора відмовився прийняти затриманого; його було знову доставлено до лікарні, де лікар засвідчив, що стан здоров'я чоловіка є придатним для тримання під вартою.[43] В СБУ цю інформацію заперечують.

Озброєні групи

45. Упродовж звітного періоду озброєні групи «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» продовжували затримувати осіб, яких вони підозрювали у причетності до Українських Збройних Сил чи правоохоронних органів або в притримуванні «проукраїнських» поглядів. Нинішні і колишні державні службовці, у тому числі працівники судових органів і представники місцевих органів державної влади на підконтрольній Уряду території найчастіше ставали жертвами затримань. З часу створення бази даних «проукраїнських» осіб[44] кількість затриманих на відомих УВКПЛ контрольно-пропускних пунктах, керованих озброєними групами, зросла протягом звітного періоду.

46. У листопаді 2016 року на контрольованому озброєними групами «Донецької народної республіки» блокпості було затримано жінку, яка виконує обов'язки сільського голови у одному із сіл на підконтрольній Уряду території поблизу лінії зіткнення. Її було звільнено після 30 днів тримання в «ізоляторі тимчасового тримання»[45] (ІТТ) в Донецьку.[46] Чоловік, який працював на посаді прокурора в Луганську до початку конфлікту і переїхав на підконтрольну Уряду територію, щоб продовжувати працювати на своїй посаді, нещодавно вийшов на пенсію і повернувся до Луганська. Там він повідомив «міністерство державної безпеки» про своє повернення. Після того як він це зробив, у середині листопада 2016 року його допитували протягом трьох годин. 23 листопада його повторно викликали на допит до «міністерства», де його було затримано; його сім'я не отримувала жодної інформації про його місцезнаходження до 18 грудня 2016 року, коли його було звільнено з наполегливими «рекомендаціями» покинути територію контрольовану «Луганською народною республікою».[47]

47. Моделі затримання осіб озброєними групами відрізняються. Озброєні групи «Донецької народної республіки» спочатку затримують осіб на період від 10 до 30 днів – так зване «адміністративне затримання», в «ізоляторах тимчасового тримання» (ІТТ), а потім звільняють після визнання їх «не причетними», в той же час деяких осіб тримають під вартою значно довше, часто безстроково, в «ізоляторах тимчасового тримання» або в СІЗО, чи в інших місцях тримання під вартою. «Міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» тримає осіб у початковий період після затримання до переведення їх в СІЗО. Декілька жертв піддавалися залякуванню і фізичному насильству, особливо в період одразу після затримання. За відсутності доступу до місць тримання під вартою на території, контрольованій

[43] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 29 листопада 2016 р.
[44] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 20 січня 2017 р. Затримані озброєними групами на контрольно-пропускному пункті та звинувачені «проукраїнських настроях» особи повідомили УВКПЛ, що первісною причиною їхнього затримання було те, що їхні прізвища були знайдені у «базі даних», до якої персонал пункту мав онлайн доступ.
[45] Приміщення поліції, що використовується для тимчасового утримання осіб з моменту здійснення їхнього арешту і до судового засідання з перевірки законності їхнього затримання.
[46] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 18 листопада 2016 р.
[47] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 9 і 23 грудня 2016 р.

озброєними групами, УВКПЛ не мало можливості повністю оцінити становище осіб, затриманих озброєними групами, і вимушене покладатися на свідчення звільнених звідти осіб. Відсутність доступу до затриманих підвищує стурбованість тим, що ці особи можуть піддаватися катуванню і жорстокому поводженню.

48. Випадки катування і жорстокого поводження з боку озброєних груп, зафіксовані УВКПЛ протягом звітного періоду (див. нижче), в основному датуються 2014 і 2015 роками; затримка у документуванні інцидентів пов'язана з неготовністю жертв та свідків ділитися інформацією через страх розправи над ними.

49. Спочатку влітку 2014 року, а потім восени 2014 року у Луганську чоловік був затриманий озброєними групами «Бетмен» і «Лєший». Під час першого затримання його тримали у підвалі корпусу Інженерного інституту на вулиці Жукова, де він був замкнений у малій камері без вікон, туалету чи системи вентиляції повітря разом з 35 іншими полоненими, які спали позмінно. Чоловік став свідком того, як один з учасників озброєних груп бив двох затриманих гумовою кувалдою, а інший стріляв у затриманих гумовими кулями. Полонений також бачив, як ті самі члени озброєної групи «Бетмен» жорстоко били та називали молодого чоловіка «укропом».[48] За словами очевидця, іншого молодика було затримано і жорстоко побито тому, що він був одягнений у кросівки синього і жовтого кольорів (кольори українського прапора).[49] Свідок також одного разу побачив чотирьох молодих чоловіків і двох молодих жінок в крові, в наручниках і з пластиковими пакетами на головах. Він стверджує, що бачив машину швидкої допомоги і чув, як парамедики засвідчили, що жертви були метрвими. Восени 2014 року у підвалі колишньої будівлі СБУ в Луганську, яка перебувала під контролем озброєної групи «Лєший», вдруге затриманий чоловік був свідком катування затриманих, зокрема того, як їхні татуювання вирізали ножами.

50. УВКПЛ взяло інтерв'ю в українського солдата, якого захопили члени озброєної групи у ході бойових дій поблизу Дебальцевого у лютому 2015 року. Під час допиту озброєними групами йому вибили декілька зубів. За його словами, декілька інших українських солдатів зазнали побоїв як під час затримання, так і протягом тримання під вартою; одному солдату, за повідомленнями, було зламано щелепу. Солдат також повідомив, що деякі полонені військові були примушені ковтати їхні шеврони та будь-які інші предмети з українською символікою.[50]

4. Доступ до місць тримання під вартою

51. Протягом звітного періоду УВКПЛ продовжувало виступати за повний і безперешкодний доступ міжнародних спостерігачів до місць тримання під вартою і можливість проведення ними повторних конфіденційних інтерв'ю із затриманими відповідно до норм міжнародного права в галузі прав людини і міжнародного гуманітарного права.

52. На територіях, підконтрольних Уряду, УВКПЛ продовжувало користуватися доступом до офіційних місць тримання під вартою[51]. За звітний період УВКПЛ відвідало СІЗО в Бахмуті, Дніпрі, Харкові, Маріуполі, Миколаєві, Одесі, Полтаві, Старобільську, Вільнянську і Запоріжжі та провело конфіденційні інтерв'ю з 73 затриманими у зв'язку з конфліктом.

53. На території, контрольованій озброєними групами, УВКПЛ отримало дозвіл відвідати лише Селезнівську виправну колонію (Перевальський район Луганської області) 19 листопада 2016 року і Луганське СІЗО 7 лютого 2017 року. Хоча УВКПЛ вдалося поговорити з декількома затриманими під час цих візитів, конфіденційні

[48] Зневажливий термін, що використовується на позначення українців, які схильні до підтримки націоналістичних ідей.
[49] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 28 грудня 2016 р.
[50] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 14 жовтня, 18 жовтня, 28 жовтня і 2 листопада 2016 року.
[51] СІЗО, поліцейські ізолятори тимчасового тримання (ІТТ) і виправні колонії.

інтерв'ю, як цього вимагають міжнародні стандарти, не були дозволені. Запити УВКПЛ на відвідування інших місць тримання під вартою та окремі запити на відвідування осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, не були задоволені. Відсутність доступу до затриманих осіб перешкоджає здійсненню незалежного нагляду та не дає можливості оцінити вірогідність та масштаб можливих випадків жорстокого поводження, катування і сексуального та гендерно-обумовленого насильства в місцях несвободи, що перебувають під контролем озброєних груп. УВКПЛ підкреслює, що будь-які майбутні візити повинні здійснюватися відповідно до міжнародних стандартів та методології УВКПЛ.

5. Умови тримання під вартою

54. Під час візитів до місць тримання під вартою, які належать до юрисдикції українських правоохоронних органів, УВКПЛ знову помітило, що загальні умови тримання під вартою у деяких установах не відповідають міжнародним стандартам . Зокрема УВКПЛ зафіксувало системні проблеми з наданням медичної допомоги. Бюрократичні і фінансові перешкоди заважають швидкому переведенню затриманих, які потребують медичної допомоги, до міських лікарень, що ускладнює їхні страждання, та відкладає час встановлення діагнозу і початку лікування. Більш того, УВКПЛ задокументувало сім випадків, які свідчать про перешкоджання співробітниками СБУ доступу до медичного обслуговування особам, затриманим у зв'язку з конфліктом.[52] У деяких випадках видавалося, що співробітники СБУ здійснювали тиск на лікарів, щоб ті засвідчили відсутність у затриманих будь-яких ушкоджень, що потребують лікування та нагляду, для того, щоб уможливити поміщення цих осіб у місця тримання під вартою, тим самим позбавляючи таких осіб медичної допомоги та лікування ушкоджень, особливо таких, що заподіяні у результаті катувань. В СБУ цю інформацію заперечують.

55. Варто позитивно відзначити роботу Департаменту з питань реалізації національного превентивного механізму (НПМ) Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який систематично здійснює моніторинг місць несвободи та ініціює відповідні провадження. УВКПЛ, однак, занепокоєне рівнем реагування керівництва пенітенціарних установ на висновки НПМ. Наприклад, УВКПЛ задокументувало випадок, коли затримана у зв'язку з конфліктом особа, яка надіслала скаргу до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо умов тримання у Вільнянському СІЗО (Запорізька область), була змушена на вимогу керівництва СІЗО підписати заяву про відкликання скарги.[53]

56. Доступ до медичної допомоги у місцях тримання під вартою на контрольованій озброєними групами території є недостатнім. Як правило, в таких місцях є чергова медсестра, але недостатньо лікарських засобів, тому затримані повністю залежать від посилок від рідних, що іноді дозволяється передавати. Це поглиблює уразливість затриманих у зв'язку з конфліктом осіб, чиї родичі живуть на території, підконтрольній Уряду. За повідомленнями, одна жінка, що перебувала під вартою у приміщенні колишньої військової частини в Донецьку, померла 10 вересня 2016 року внаслідок катування та ненадання медичної допомоги.[54] Протягом звітного періоду УВКПЛ отримало доступ до деяких місць позбавлення волі на території, контрольованій «Луганською народною республікою», однак, обставини візиту не дозволили здійснити об'єктивну оцінку умов тримання під вартою та поводження з затриманими.

[52] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 24 листопада, 25 листопада, 7 грудня 2016 р., три інтерв'ю, проведені 22 грудня 2016 р., 17 січня 2017 р.
[53] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 22 грудня 2016 р.
[54] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 18 січня 2017 р.

6. Обмін затриманих осіб

57. Станом на лютий 2017 року обмін у форматі «усіх на всіх», передбачений пунктом 6 Комплексу заходів з виконання Мінських угод 12 лютого 2015 року[55], залишається без руху. Уряд продовжував закликати озброєні групи звільнити 109 осіб (4 жінок і 105 чоловіків, як цивільних, так і військових), в той час як озброєні групи стверджували, що лише 47 з цих осіб перебувають у них – 41 на території, контрольованій озброєними групами «Донецької народної республіки», і 6 на території, що знаходиться під контролем озброєних груп «Луганської народної республіки». Слід зазначити, що Уряд України не включає деяких осіб, затриманих озброєними групами, до переліку осіб, що підлягають обміну, вважаючи їх дезертирами.[56] Станом на лютий 2017 року озброєні групи вимагають від Уряду України обміняти 693 осіб.

58. 29 грудня 2016 року Урядом України було звільнено і передано 15 осіб (сім жінок і вісім чоловіків) на територію, контрольовану озброєними групами. Озброєними групами було також звільнено і передано 3 осіб (чоловіка і двох жінок) 1 і 27 грудня відповідно. Це було здійснено як «жести доброї волі» перед обміном «усіх на всіх», запланованого до проведення у кінці року.

59. УВКПЛ вважає, що незалежно від політичних і правових рішень, прийнятих для проведення обміну «усіх на всіх», повинні дотримуватися права затриманих у зв'язку з конфліктом осіб та братися до уваги їхні особисті побажання. Безперешкодний доступ міжнародних спостерігачів до місць тримання під вартою по обидві сторони лінії зіткнення є критично важливим для здійснення оцінки умов перебування там та виявлення можливих випадків тримання осіб без зв'язку з зовнішнім світом, а також випадків катування і жорстокого поводження. УВКПЛ наголошує на недопустимості безкарності винних у скоєнні воєнних злочинів осіб у контексті обміну «усіх на всіх», та особливо за амністією, передбаченою пунктом 5 Комплексу заходів з виконання Мінських угод 12 лютого 2015 року.[57]

7. Передача ув'язнених до початку конфлікту осіб органам державної влади України

60. Станом на лютий 2017 року УВКПЛ підрахувало, що загальна кількість ув'язнених до початку конфлікту осіб[58] в Донецькій та Луганській областях становить 9500 осіб, з яких приблизно 5000 осіб перебувають на території, контрольованій «Донецькою народною республікою», і близько 4500 – на території, що контролюється озброєними групами «Луганської народної республіки».

61. Протягом звітного періоду жодної передачі ув'язнених до початку конфлікту осіб з території, контрольованої озброєними групами, органам української влади не здійснювалося.[59] В той час як протягом 2015-2016 років близько 130 осіб було передано, щонайменше сотні ув'язнених, які подали до Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини і відповідних «органів влади» «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» заяви на їхнє переведення, чекають на досягнення відповідних домовленостей.

8. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

62. Протягом звітного періоду УВКПЛ задокументувало нові випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, що досягає рівня катування та іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження. 16

[55] «Звільнення та обмін усіма заручниками і незаконно утриманими особами здійснюється за принципом «усіх на усіх»».
[56] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 грудня 2016 р.
[57] «Забезпечити помилування та амністію прийняттям закону, який забороняє кримінальне переслідування і покарання щодо подій, які мали місце в певних районах Донецької та Луганської областей України».
[58] Особи, які були ув'язнені до початку конфлікту.
[59] Остання передача ув'язнених відбулася у вересні 2016 р.

лютого 2017 року УВКПЛ опублікувало доповідь на тему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні за період 14 березня 2014 р. – 31 січня 2017 р. У доповіді відображені тенденції та закономірності сексуального насильства, заподіяного у контексті конфлікту на сході країни, триваюча безкарність осіб, що вчиняють такі порушення, та брак комплексної програми для забезпечення усіх жертв оперативним та адекватним доступом до ефективних засобів правового захисту, у тому числі реабілітації з урахуванням гендерних аспектів, реституції, компенсації, сатисфакції і гарантій недопущення повторення порушень.[60] Кількість зафіксованих випадків сексуального насильства є заниженою через стигму і травму жертв та страх помсти з боку кривдників. Аналіз зафіксованих випадків не дає підстав вважати, що сексуальне насильство використовувалося у стратегічних чи тактичних цілях. Водночас деякі зафіксовані випадки можуть прирівнюватись до воєнних злочинів. Більшість зареєстрованих випадків відбувалася в контексті затримання осіб, як чоловіків, так і жінок, українськими військовими чи озброєними групами. Побиття та ураження статевих органів електричним струмом, зґвалтування, погрози зґвалтуванням і примусове оголення використовувалися як способи катування і жорстокого поводження з метою покарати, принизити чи спонукати до зізнання. Наявність численних блокпостів і присутність українських Збройних Сил та озброєних груп у населених районах збільшують ризик застосування сексуального насильства щодо цивільних осіб, насамперед жінок. Погіршення економічної ситуації, руйнування суспільних зв'язків і переміщення сприяють подальшому зростанню ризику сексуального насильства і торгівлі людьми. Через недоліки національного законодавства і брак спроможності правоохоронних і судових органів потерпілі часто стикаються з бездіяльністю органів державної влади, що спричиняє їхню подальшу віктимізацію. Суттєво не вистачає медичних і психологічних послуг, доступних для потерпілих; у сільських місцевостях допомога жертвам сексуального насильства практично відсутня. Для потерпілих, які проживають на території, контрольованій озброєними групами, доступ до послуг є ще більш ускладненим через обмеження, встановлені озброєними групами.

III. Відповідальність за порушення прав людини і здійснення правосуддя

"Обоє обвинувачених визнають, що вони увірвалися в будинок, коли жертви були вбиті. Один обвинувачений свідчив в суді, що він чув, як інший підсудний вистрелив зі свого пістолета, а потім побачив жертву мертвою. Він також стверджував, що його командир віддав наказ піти і знайти «сепаратистів». Інший обвинувачений свідчив у суді, що він став свідком того, як були розстріляні жертви. Кулі з його армійського пістолета були по всьому їхньому будинку. І тепер їх не визнають винними у вбивстві. Як це взагалі можливо? "

- Представник потерпілих у суді у справі двох українських військовослужбовців, виправданих у вбивстві двох цивільних жінок

[60] Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в Україні за період 14 березня 2014 р. до 31 січня 2017 (доступна за посиланням: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportCRSV_EN.pdf).

A. Відповідальність за порушення прав людини на сході України

63. Відповідальність за численні зловживання і порушення прав людини і порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені у контексті збройного конфлікту на сході України, ще має бути встановлена. Разом з тим, СБУ вживає заходів щодо виявлення винних осіь та опитування жертв правопорушень, незважаючи на відсутність доступу до території, контрольованої озброєними групами.

64. 13 грудня 2016 року СБУ повідомила, що з початку конфлікту співробітниками було опитано майже 1500 військовослужбовців, затриманих і звільнених озброєними групами. За даними СБУ, більшість свідчили, що стали жертвами катування і жорстокого поводження (у тому числі «ампутації кінцівок, удушення, ураження електрошоком, заподіяння опіків, примушування убити інших затриманих під страхом власної смерті, постійні побої»).[61] 14 лютого 2017 року СБУ повідомила про затримання члена озброєних груп «Донецької народної республіки», якого підозрюють у катуванні українських військовослужбовців. Проте такі випадки залишаються нечастими, більшість затриманих у зв'язку з конфліктом осіб обвинувачуються у причетності до діяльності озброєних груп.

65. Військова прокуратура також просунулася у розслідуванні порушень, вчинених озброєними групи. Наразі нею проводиться розслідування вбивств і жорстокого поводження з затриманими та цивільними особами з боку озброєних груп, включаючи випадки катування, примусової праці та мародерства в Донецькій і Луганській областях, відповідно до українського кримінального права, міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права. Військова прокуратура виявила понад 3000 і опитала понад 800 жертв, що постраждали від дій озброєних груп у східній частині України, більшість з яких піддавалася жорстокому поводженню під час затримання. В ході розслідування Військова прокуратура оголосила про підозру командиру озброєної групи, якого потім було вбито[62], та командиру озброєної групи "всевеликое войско донское" "Луганської народної республіки" за віддання наказів наносити тілесні ушкодження, застосовувати катування та жорстоке поводження з затриманими.

66. УВКПЛ вітає зусилля Уряду щодо розслідування заяв про свавільне затримання і жорстоке поводження з боку співробітників СБУ в Одесі і Запоріжжі, але зазначає, що з тринадцяти випадків жорстокого поводження, що розслідуються, лише один дійшов до стадії пред'явлення обвинувачення.[63] УВКПЛ нагадує, що Уряд несе основну відповідальність за проведення повномасштабних розслідувань порушень прав людини і притягнення винних до відповідальності, особливо, коли стверджується, що вони були вчиненими представниками структур безпеки. З моменту розгортання своєї місії в Україні в 2014 році УВКПЛ спостерігало, що обвинувачення у свавільних затриманнях, катуванні і жорстокому поводженні з боку співробітників СБУ, вчинених

[61] Брифінг Керівника апарату голови СБУ Олександра Ткачука і заступника начальника Головного слідчого управління СБУ Віталія Маякова, 13 грудня 2016 р. (доступний за посиланням: https://ssu.gov.ua/ua/news/34/category/21/view/2435#sthash.L8AUgGVv.dpbs).

[62] Згідно з інформацією, наданою Генеральною прокуратурою ММПЛУ 6 березня 2017 року, досудове розслідування тверджень про вбивства і жорстоке поводження із затриманими та цивільними особами, включаючи катування, примусову працю і мародерство в Донецькій і Луганській областях озброєними групами «Донецької народної республіки» та озброєними групами "Луганської народної республіки» привело до висновків про порушення статті 11 Додаткового протоколу I і статті 4 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій. Надана інформація також вказує на те, що розслідування прагне "виявити всіх осіб, причетних до вчинення зазначених воєнних злочинів".

[63] 12 жовтня і 14 грудня 2016 року Військова прокуратура надіслала ММПЛУ запит на отримання додаткової інформації щодо тверджень про порушення прав людини, здійснених органами СБУ в Одесі і Запоріжжі, які були відображені у попередніх доповідях УВКПЛ. ММПЛУ надав відповідну інформацію. 6 березня 2017 року Генеральна прокуратура надала інформацію ММПЛУ, що Управління військової прокуратури в Одесі та Запоріжжі розслідувало 13 кримінальних справ незаконного затримання, катувань і жорстокого поводження із затриманими з боку СБУ. З них десять кримінальних справ було закрито, в одному випадку обвинувальний акт було передано в суд, і в двох випадках досудове розслідування триває.

у ході досудового слідства, часто ігноруються прокурорами. В одному такому випадку, за яким слідкувало УВКПЛ, військова прокуратура встановила, що для початку розслідування було недостатньо інформації.[64] В іншому випадку, попри початок розслідування Військовою прокуратурою, не було проведено жодних конкретних слідчих дій.[65]

67. УВКПЛ також відзначає поточні розслідування і судові провадження щодо випадків викрадень, катування та жорсткого поводження щодо цивільного населення, у скоєнні яких підозрюють членів добровольчих батальйонів, зокрема роти патрульної служби поліції особливого призначення «Торнадо»[66], 24-го окремого штурмового батальйону «Айдар»[67] і 2-го спеціального батальйону «Донбас»[68]. Однак, є серйозні побоювання, що керівники, які віддавали накази, сприяли чи будь-яким іншим чином долучилися до скоєння злочинів батальйонами «Айдар» і «Донбас», продовжуватимуть ухилятися від правосуддя, користуючись імунітетом як діючі депутати Верховної Ради України. УВКПЛ закликає Уряд вжити усіх можливих заходів для забезпечення права жертв на ефективний засіб правового захисту, а також права обвинувачених на справедливий судовий розгляд.

68. УВКПЛ продовжувало спостерігати за судовим процесом над двома співробітниками СБУ, яких звинувачують у вбивстві Олександра Агафонова 14 серпня 2014 року.[69] Незважаючи на участь поліцейських у свавільному затриманні та перевезенні Агафонова до СБУ, жодне з проведених розслідувань не дослідило їхню вину. Станом на 15 лютого 2017 року обидва обвинувачені продовжували виконувати обов'язки співробітників СБУ. Справа викликає занепокоєння щодо встановлення відповідальності керівництва місцевого управління поліції та СБУ, адже на момент підготовки доповіді старшому командуванню не було пред'явлено обвинувачень.

B. Вплив структур озброєних груп на ситуацію з правами людини

69. УВКПЛ продовжувало слідкувати за тим, як структури, які озброєні групи називають «судами», «суддями» та «прокурорами», впливають на ситуацію з правами людини на контрольованих ними територіях. УВКПЛ нагадує, що озброєні групи «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки» мають зобов'язання за міжнародним гуманітарним правом і prima facie діють у порушення норм, що забороняють призначення покарання і проведення страт інакше, ніж на основі судового рішення, прийнятого належним чином втановленим судом, що здатен забезпечити основні гарантії незалежності і неупередженості.[70]

70. У грудні 2016 року «Луганська народна республіка» оголосила про намір створити «верховний суд» на початку 2017 року. Згідно повідомлень «верховного суду» «Донецької народної республіки», у 2016 році «судами загальної юрисдикції» було розглянуто 16 919 кримінальних справ проти 18 725 осіб (у томі числі 5876 осіб, позбавлених волі) і «винесено рішення» у 12 994 справах проти 13 847 осіб. У 2016 році кожен «суддя» «судів загальної юрисдикції» «Донецької народної республіки» у середньому розглянув 1594 справи. Кількість «суддів» у «судах загальної юрисдикції»,

[64] Лист Прокуратури Полтавської області від 8 січня 2017 р.; Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 1 лютого 2017 р.
[65] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 2 грудня і 13 грудня 2016 р.
[66] Детальніше – 16-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, параграф 74.
[67] Детальніше – 14-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, параграф 56.
[68] Детальніше – 16-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, параграф 73.
[69] Детальніше справа описана у Доповіді УВКПЛ щодо притягнення до відповідальності за вбивства в Україні за січень – травень 2016 р., параграфи 71-72.
[70] Стаття 3 Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. і Стаття 6 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р.; Henckaerts, Doswald-Beck, Customary international humanitarian law, Volume I, Rule 100.

як повідомляється, зросла з 32 осіб у 2015 році до 47 у 2016 році.71 З огляду на обмежену кількість «суддів» загальне число заслуханих «справ» дає підстави для занепокоєння щодо дотримання основних гарантій справедливого судового розгляду.

71. Отримані у ході проведених УВКПЛ у звітному періоді інтерв'ю свідчення цивільних осіб і військовослужбовців, затриманих озброєними групами у зв'язку з конфліктом, вказують на те, що їхнє право на адвоката не реалізовувалося вчасно і систематично.[72] «Генеральна прокуратура» «Донецької народної республіки» повідомила про «засудження» до 12 років позбавлення волі трьох цивільних осіб,[73] визнаних винними у шпигунстві з метою передачі Урядовим військам інформації про укріплення та блокпости озброєних груп.

72. УВКПЛ занепокоєне тим, що ці «засудження» можуть прирівнюватися до воєнного злочину призначення кримінального покарання без дотримання належної правової процедури, адже вони здійснюються всупереч забороні призначення покарання інакше, ніж на основі судового рішення, прийнятого належним чином втановленим судом, що здатен забезпечити основні гарантії незалежності і неупередженості.

C. Право на належну судову процедуру і на справедливий судовий розгляд, втручання у незалежність судових органів

> *"Ми вирішуємо, що тобі робити, ти чуєш?"*
>
> - Звернення члена афілійованої з «Азовом» групи активістів до судді під час слухання в Харківському районному апеляційному суді

73. Спостерігаючи за ходом судових засідань щодо осіб, затриманих органами державної влади України у зв'язку з конфліктом, УВКПЛ задокументувало порушення ключових правоавих гарантій. Зокрема, УВКПЛ зафіксувало регулярні та систематичні порушення права на адвоката, а також на достатній час і можливості для підготовки свого захисту.

74. Незважаючи на запевнення СБУ та Генеральної прокуратури України щодо негайного інформування слідчими центрів безоплатної правової допомоги про усі випадки затримання для забезпечення права на адвоката кожної затриманої у зв'язку з конфліктом особи[74], УВКПЛ продовжувало отримувати достовірні повідомлення про те, що перший допит затриманих часто відбувався без адвоката[75], і що затримані, як правило, вперше зустрічалися зі своїм адвокатом лише, коли поставали перед судом в засіданнях про обрання запобіжного заходу.[76]

---

[71] «Аналіз здійснення правосуддя «судами загальної юрисдикції» і «спеціалізованими судами» «Донецької народної республіки» у 2016 році», опублікований на веб-сторінці «верховного суду» «Донецької народної республіки» 31 січня 2017 року.

[72] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 18 січня (3 інтерв'ю) і 20 січня 2017 р.

[73] Прес-реліз «Генеральної прокуратури» «Донецької народної республіки», 19 грудня 2016 р. (доступний за посиланням:http://gpdnr.ru/news/535-v-otnoshenii-grazhdanina-ukrainy-vynesen-prigovor-za-sovershenie-prestupleniya-predusmotrennogo-st-321-uk-dnr.html), 27 грудня 2016 р. (доступний за посиланням: http://gpdnr.ru/news/538-vynesen-prigovor-za-sovershenie-prestupleniya-predusmotrennogo-st-321-uk-dnr-shpionazh.html),) та 10 січня 2017 р. (доступний за посиланням: http://gpdnr.ru/news/542-vynesen-prigovor-za-sovershenie-prestupleniya-predusmotrennogo-st-321-uk-dnr-shpionazh.html).

[74] 6 березня 2017 року СБУ поінформувала ММПЛУ, що співробітники СБУ здійснюють затримання у суворій відповідності до чинного законодавства. Про всі випадки затримання повідомляється в центр безоплатної правової допомоги, і такі випадки реєструються в порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом.

[75] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 17 і 18 січня 2017 р.

[76] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 1 лютого 2017 р.

75. Більшість затриманих у зв'язку з конфліктом не можуть дозволити собі адвоката і покладаються на надану державою безкоштовну правову допомогу адвокатів, які часто не виявляють інтересу до таких справ. Ряд затриманих скаржиться УВКПЛ, що вони бачили своїх адвокатів лише на засіданнях у суді[77], і що останні не були належним чином підготовлені до захисту своїх підопічних.

76. У багатьох з описаних випадків початковий період затримання у проміжку між фактичним затриманням та його офіційною реєстрацією є найжорсткішим. Протягом цього часу до затриманих часто застосовують катування і жорстоке поводження і примушують визнати вину у вчиненні злочину і свідчити проти себе.[78] Ці вимушені зізнання потім використовуються для виправдання тримання під вартою осіб без відповідного дозволу суду і пред'являються як доказ беззаперечного визнання винуватості.[79]

77. У розгляді справ, пов'язаних з конфліктом, порушення гарантій справедливого судового розгляду часто супроводжуються затримками, що підвищує ризик безстрокового тримання підозрюваних під вартою. [80] УВКПЛ зазначає, що судді часто посилаються на статтю 176[81] Кримінального процесуального кодексу, щоб автоматично подовжити термін тримання під вартою осіб, обвинувачених у причетності до діяльності озброєних груп, без здійснення оцінки підстав[82] для подальшого тримання під вартою[83] чи його необхідності.

78. УВКПЛ також занепокоєне тим, що суди не розглядають суть угод про визнання винуватості, укладених між стороною обвинувачення та обвинуваченими у справах, пов'язаних з конфліктом. Упродовж звітного періоду УВКПЛ зафіксувало випадок, коли суд затвердивв угоду про визнання винуватості, незважаючи на очевидну відсутність доказів вини обвинуваченого.[84]

79. Окрім цього, УВКПЛ спостерігало та отримувало свідчення про здійснення різними організаціями громадянського суспільства тиску на суддів.[85] Апеляційний суд Дніпропетровської області[86] та Державна судова адміністрація в Одеській області[87] повідомили УВКПЛ про те, що деякі організації громадянського суспільства та активісти часто заважали та погрожували суддям. 8 лютого було оприлюднено відео, на якому активісти здійснюють тиск на суддів у залі засідань Апеляційного суду Харківської області[88]. 21 грудня УВКПЛ стало свідком того, як «патріотичні» активісти усно погрожували, штовхали і били кулаками суддю Приморського

[77] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 12 грудня 2016 р. і 15 лютого 2017 р.
[78] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 17 січня 2017 р.
[79] Згідно Кримінального процесуального кодексу України, особа може затримуватися без судового ордеру лише коли її було схоплено на місці злочину, відразу після скоєння злочину у випадку або коли свідки чи сукупність доказів вказує, що конкретна особа щойно вчинила кримінальне правопорушення.
[80] Комітет з прав людини ООН, Коментар загального порядку 32, Стаття 14 щодо права на рівність перед судами і трибуналами і на справедливий судовий розгляд, параграф 35. Див. як приклад: United Nations Human Rights Committee, *Taright, Touadi, Remli and Yousfi v. Algeria*, Communication No. 1085/2002, UN Doc CCPR/C/86/D/1085/2002 (2006), para. 8.5; Human Rights Committee, *Rouse v. the Philippines*, Communication No. 1089/2002, UN Doc CCPR/C/84/D/1089/2002 (2005), para. 7.4; and Human Rights Committee, *Sobhraj v. Nepal*, Communication No. 1870/2009, UN Doc CCPR/C/99/D/1870/2009 (2010), para. 7.4; and European Court of Human Rights, *Deweer v. Belgium*, Application No. 6903/75 (1980), para. 42.
[81] Згідно статті 176(5) Кримінального процесуального кодексу, запобіжні заходи у формі особистого зобов'язання, поруки третьої сторони, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів проти територіальної цілісності (пов'язані з сепаратизмом) чи недоторканності України або громадської безпеки (злочини, пов'язані з тероризмом).
[82] Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Стаття 9(3), Коментар загального порядку 35, Стаття 9 (Свобода та безпека особи), CCPR/C/GC/35, параграфи 12, 36.
[83] Наприклад слухання у Запорізькому обласному апеляційному суді 22 листопада 2016 року, слухання Малиновського районного суду Одеси 22 листопада 2016 року, слухання Новомосковського міськрайонного суду Дніпропетровської області 8 листопада 2016 року.
[84] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 19 грудня 2016 р.
[85] 16[a] Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, параграфи 86 та 91.
[86] Зустріч з головою суду, 1 грудня 2016 р.
[87] Зустріч з головою адміністрації, 13 січня 2017 р.
[88] Відео інциденту доступне за посиланням: https://www.facebook.com/AndreiIlgov/posts/1357500804288948.

районного суду Одеси після визнання ним члена «патріотичних» груп винним у побитті співробітника поліції у нічному клубі в Одесі 4 серпня 2014 року. УВКПЛ занепокоєне, що в умовах браку забезпечення належної безпеки у залах судових засідань і захисту суддів такі спроби здійснювати тиск для здійснення впливу на винесення деяких судових рішень становлять втручання у незалежність суддів.

D. Резонансні справи щодо актів насильства, пов'язаних з масовими протестами і порушеннями громадського порядку

80. На сьогоднішній день не було досягнуто істотного прогресу у притягненні до відповідальності осіб, винних у вбивствах, що відбулися у контексті масових протестів на Майдані на початку 2014 року і подій в Одесі 2 травня 2014 р. В той час, як судовий процес у справі щодо вбивств на Майдані затягується в основному у зв'язку з великою кількістю свідчень, що заслуховуються під час судового розгляду, судові провадження щодо актів насильства 2 травня в Одесі характеризуються недотриманням належної правової процедури та гарантій справедливого судового розгляду.

1. Відповідальність за вбивства протестувальників на Майдані

81. Судові засідання у справі п'яти колишніх співробітників «Беркуту», яких обвинувачують у вбивстві 48 протестувальників на Майдані 20 лютого 2014 р. на Інститутській вулиці, продовжували проводитися Святошинським районним судом міста Києва. Суд продовжував заслуховувати свідчення родичів потерпілих та аналізувати докази щодо обставин смертей. 17 січня 2017 року суд продовжив термін тримання під вартою обвинувачених осіб до 17 березня 2017 року.

82. 18 січня Генеральна прокуратура України надала суду інформацію від Генеральної прокуратури Російської Федерації, згідно з якою 10 бійців «Беркуту»[89] (у тому числі командир «Беркуту»[90]), яким пред'явлені обвинувачення у вбивствах 48 протестувальників під час подій на Майдані, отримали громадянство Російської Федерації, а двом іншим колишнім співробітникам «Беркуту» було надано тимчасовий притулок.

2. Відповідальність за насильство 2 травня 2014 року в Одесі

83. Більше, ніж через два з половиною роки після подій в Одесі 2 травня 2014 року нікого не було притягнуто до відповідальності за загибель 48 осіб. Судові розслідування просувалися вибірково, а відкриті судові провадження зазнавали невиправданих затримок і постійного втручання.

84. 2 грудня 2016 року після заміни одного з суддів у справі щодо причетності до громадських заворушень у центрі Одеси двадцяти прихильників ідеї «федералізації» суд розпочав судовий розгляд спочатку. Принаймні п'ять засідань по суті справи поспіль[91] було відкладено у зв'язку з відсутністю обвинувачених і цивільних позивачів (Одеський академічний російський драматичний театр та головне управління національної поліції в Одеській області). УВКПЛ занепокоєне тим, що здійснення судового розгляду спочатку може призвести до подальших затримок судового процесу і дуже негативно позначиться на 5 особах, що перебувають під вартою з 2 травня 2014

[89] За даними Генеральної прокуратури, 26 військовослужбовців «Беркуту» були звинувачені у вбивстві 48 протестувальників у Києві 20 лютого 2014 року. Лише п'ятеро з них було знайдено і поміщено під варту.

[90] Він був арештований на початку квітня 2014 року з двома підлеглими. Однак, 19 вересня 2014 року Печерський районний суд міста Києва змінив запобіжний захід щодо нього з утримання під вартою на домашній арешт. З 4 жовтня 2014 року його місцезнаходження невідоме. Детальніше про випадок зазначається у 7-ій Доповіді УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 17 вересня – 31 жовтня 2014 року, параграф 160.

[91] Слухання Малиновського районного суду міста Одеси 24 і 25 листопада, а також 8, 16 і 22 грудня 2016 р.

року[92]. За спостереженнями УВКПЛ, обвинувачені в даному випадку є жертвами свавільного затримання, адже запобіжний захід щодо них було подовжено без достатньо мотивованого рішення принаймні 17 разів.[93] Паралельно з цим активісти-прихильники «єдності» України продовжують здійснювати тиск на суддів щодо п'ятьох обвинувачуваних прибічників «федералізації». 10 лютого 2017 року суд відклав слухання, в той час як службовцям Національній гвардії довелося евакуювати п'ятьох затриманих через масові заворушення, організовані групами активістів «єдності» у Малиновському районному суді міста Одеси.[94] Спецпідрозділи поліції зупинили заворушення; однак, нікого з порушників не було затримано.

85. Єдину особу, обвинувачену у вчиненні вбивства під час подій 2 травня 2014 року, не було взято під варту. Він є членом групи активістів-прихильників «єдності» України. Близько 30-40 представників цієї групи відвідують усі судові засідання його справи (іноді у камуфляжній формі), здійснюючи тиск на підсудного та представника потерпілих. 5 січня 2017 року суд вирішив повернути обвинувальний висновок прокурору на доопрацювання, що вказує на небажання суддів розглядати дану справу по суті.

86. Судове провадження щодо трьох співробітників Державної служби з надзвичайних ситуацій, яких звинувачують у залишенні в небезпеці людей у палаючому Будинку профспілок, що призвело до загибелі 42 осіб, також невиправдано затримується. Тільки у січні 2017 року прокуратура завершила досудове розслідування і направила обвинувальний висновок у Приморський районний суд міста Одеси, так як у листопаді 2016 році апеляційний суд Одеської області повернув обвинувальний висновок на доопрацювання.

IV. Основоположні свободи

> *"Кожен раз, коли мій чоловік з інвалідністю і я виїжджаємо з Донецька в лікарню в Запоріжжі, його серце болить, коли він бачить всі ці обмеження і несправедливість. Він стає щоразу слабшим, коли ми подорожуємо через лінію зіткнення."*
>
> - Жителька Донецька похилого віку

A. Свобода пересування

87. За наявними даними, у 2016 році кількість людей, що перетинали лінію зіткнення, збільшилася на майже 100 відсотків – більше 8,5 мільйонів цивільних осіб порівняно з понад 4 мільйонами у 2015 році.[95] В середньому між 16 000 та 25 000 цивільних осіб щоденно продовжувало стикатися з серйозними перешкодами. Довгі черги і ризик потрапити під обстріли в районі контрольних пунктів в'їзду-виїзду (КПВВ) та на, так званому, «нульовому блокпості», що демаркує початок «нічийної території» залишалися серйозною проблемою. Часто виникали інциденти пов'язані з

[92] Комітет з Прав людини ООН, Стаття 9(3), Коментар загального порядку 35, Стаття 9 (Свобода та безпека особи), CCPR/C/GC/35, параграф 37.

[93] Наприклад, 16 грудня 2016 року прокурор подав клопотання про продовження строку досудового утримання під вартою 5 осіб на 60 днів без належного обґрунтування необхідності у цьому; клопотання посилається лише на загальні ризики, як втеча, спонукання до зміни показань свідками у разі звільнення, чи відсутність соціальних зв'язків.

[94] З листопада 2014 року УВКПЛ спостерігає значну присутність чоловіків-активістів прихильників «єдності» України, часто у військовій формі, на слуханнях за судовим процесом щодо масових заворушень у центрі міста під час подій 2 травня 2014 р. в Одесі. У більшості випадків активісти-прихильники «єдності» відкрито заважають суддям, відповідачам, а також їхнім адвокатам і рідним. Присутня на слуханнях поліція займає пасивну позицію та лише відокремлює протиборчі сторони.

[95] Аналітична доповідь НУО «Фундація 101» від 2 лютого 2017 р., що базується на даних Державної Прикордонної Служби . Доступне тут: https://www.foundation101.org/news/20170202)

безпекою людей на блокпостах, декілька з них призвели до жертв серед цивільного населення. Люди продовжували ночувати у своїх автомобілях, чекаючи на свою чергу перетнути КПВВ на лінії зіткнення, незважаючи на значний ризик обстрілів і мін та низькі температури повітря.

88. Протягом звітного періоду КПВВ «Мар'їнка», за повідомленнями, сім разів було піддано обстрілам ввечері[96] і один раз вранці[97], коли цивільні особи стояли у черзі, щоб перетнути його. Роботу КПВВ було припинено на декілька годин. 31 грудня 2016 року пункт обігріву для цивільних осіб, створений Міжнародним комітетом Червоного Хреста (МКЧХ) поблизу контрольованого «Луганською народною республікою» блокпосту у Станиці Луганській зазнав ушкоджень осколками. 14 грудня 2016 року один чоловік був убитий і двоє отримали поранення в результаті вогнепальних пострілів на контрольованій Урядом стороні КПВВ «Майорськ».

89. Низькі температури погіршували людські страждання. Складні умови спостерігалися на транспортному коридорі у Станиці Луганській (єдиному у Луганській області): від 2 500 до 4 000 людей щоденно повинні чекати по декілька годин у черзі, а потім переходити вздовж зруйнованого моста. Слизькі дерев'яні пандуси є значною перешкодою для людей похилого віку, дітей та осіб з інвалідністю без сторонньої допомоги. 29 грудня 2016 та 19 січня 2017 року УВКПЛ відвідало цей транспортний коридор, і відзначило певні покращення у перетині блокпосту цивільними особами. На стороні, контрольованій озброєними групами «Луганської народної республіки» працював пункт обігріву, встановлений МКЧХ, була присутня швидка допомога та фельдшери, більше туалетів було доступно для користування. Аналогічна ситуація спостерігалася й на стороні пункту перетину, що контролюється Урядом: було встановлено пункт обігріву МКЧХ, який також доступний для людей. На інших чотирьох функціонуючих транспортних коридорах у Донецькій області перетин лінії зіткнення є особливо складним для тих, хто користується громадським транспортом. УВКПЛ отримало скарги щодо недостатньої кількості автобусів і неорганізованого графіку їхнього руху до КПВВ на стороні, що знаходиться під контролем Уряду. У грудні 2016 – січні 2017 р. люди чекали автобусів по дві години при температурі 16 градусів Цельсія нижче нуля в умовах ризику обстрілів. Особливі проблеми виникли на КПВВ у Гнутове-Пищевик. У грудні 2016 року Збройні Сили України перенесли автобусну зупинку, через що людям доводиться долати пішки майже кілометр по слизькій дорозі (порівняно з 400м до переміщення).

90. Зміни, внесені Урядом до Тимчасового порядку 28 листопада 2016 р. і 11 січня 2017 р.[98], дещо спростили ситуацію для близько 25 000[99] осіб, які щоденно перетинають лінію зіткнення.[100] Тому УВКПЛ повторно наголошує на необхідності переглянути обмеження свободи пересування відповідно до міжнародних стандартів. Стаття 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права визнає, що у виняткових випадках необхідність захисту національної безпеки і громадського порядку може виправдати деякі обмеження свободи пересування; однак, такі обмеження мають базуватися на чітких правових підставах і відповідати критеріям суворої необхідності та пропорційності і бути тимчасовими.

91. Цивільні особи, які проживають неподалік від лінії зіткнення, продовжували стикатися з непропорційними обмеженнями їхньої свободи пересування, і, як наслідок,

[96] Державна прикордонна служба України повідомляла про інциденти 15, 18 і 25 листопада 2016 р.; 14 і 26 січня 2017 р., а також 1 і 8 лютого 2017 р.
[97] Повідомлення Державної прикордонної служби від 23 листопада 2016 р.
[98] Тимчасовий порядок контролю за переміщанням осіб, транспортних засобів та вантажів (товарів) через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей був розроблений і ухвалений «Координаційним центром при Штабі Антитерористичної операції» і набув силу 21 січня 2015 р.
[99] Це консервативна оцінка середнього числа людей, які щодня перетинають лінію зіткнення, ґрунтуючись на даних, наданих Державною прикордонною службою.
[100] ММПЛУ відвідала лінію зіткнення 14, 17, 22, 23 грудня 2016 р., 11 і 17 січня 2017 р. і 23 лютого 2017 р. Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 лютого 2017 р.

доступу до предметів першої необхідності, зокрема продуктів харчування, медичного обслуговування та освіти. УВКПЛ спостерігало особливо важкі умови в селах Південне («Чигарі»[101]) та Опитне[102]. Дороги довкола цих сіл закриті чи заміновані; їх дозволено використовувати лише для пішохідного руху, часто зі значними обмеженнями. У селах немає служби швидкої допомоги і люди мають долати пішки до семи кілометрів, щоб купити харчі. Крім того, селяни не можуть здійснювати сільськогосподарську діяльність через численні вибухонебезпечні залишки війни (ВЗВ) і міни, постійний ризик обстрілів і снайперського вогню. Школярі з «Чигарів» мають щоденно ходити по три кілометри до школи у Горлівці, контрольованій озброєними групами «Донецької народної республіки»[103].

B. Свобода вираження поглядів

92. Хоча Урядом здійснювалися спроби покращити доступ до інформації, свобода вираження поглядів по обидві сторони лінії зіткнення залишається обмеженою і політизованою. УВКПЛ спостерігало за спробами Уряду та озброєних груп[104] стримувати антиукраїнську та проросійську риторику в Інтернеті, на телебаченні і в друкованих засобах масової інформації по всій Україні. Озброєні групи продовжували серйозно обмежувати свободу вираження поглядів, а також затримувати і видворяти осіб на цих підставах.[105]

93. Медіа-фахівці і представники деяких НУО продовжували скаржитися на державну і редакційну цензуру контенту, пов'язаного з конфліктом і Російською Федерацією. Наприклад, у Краматорську місцева СБУ викликала «на розмову» журналіста і декілька організаторів флешмобу у знак протесту проти заборони трансляції деяких російських телевізійних каналів, що відбувся 18 грудня 2016 року. 21 грудня 2016 року в Одесі група ультраправих активістів-прихильників «єдності» увірвалися на кіностудію і зірвали телеконференцію між прибічниками «федералізму» і правозахисниками з Москвою. Після цього співробітники СБУ поставили учасникам заходу декілька запитань. В СБУ вважають, що такі дії були законними та стверджують, що жодна нелегальної діяльності не відбувалось в кіностудії. 5 січня 2017 року у Чорноморську приблизно 10 невстановлених осіб у камуфляжному одязі увірвалися у офіс оператора телебачення з вимогою припинити транслювання російського незалежного телевізійного каналу «Дождь»[106] і замінити його на українські канали.

94. УВКПЛ вітає відновлення роботи телевежі на горі Карачун у Донецькій області, яка була пошкоджена внаслідок військових дій в 2014 році. Ремонт телевежі уможливив відновлення трансляції 14 телевізійних каналів і 13 радіопрограм у Донецькій області, у тому числі деяких контрольованих озброєними групами

[101] «Чигарі» – неофіційна назва південної частини селища, яка перебуває у підпорядкуванні міської ради Торецька, але знаходиться за межами останнього блокпосту Збройних Сил України і менше, ніж 500 м від Горлівки (контрольованої озброєними групами «Донецької народної республіки»).

[102] Опитне простягається по обидва боки лінії зіткнення, село знаходиться приблизно 5 км на південь від Авдіївки і 2 км на північ від Донецького аеропорту.

[103] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 5 січня 2017 р.

[104] Воєнізовані групи є широким терміном, який використовується на позначення добровольчих батальйонів, колишніх військовослужбовців і так званих бойових крил політичних груп.

[105] Представник ОБСЄ засуджує триваюче погіршення свободи ЗМІ і безпеки журналістів в районах, що не контролюються Урядом України, 24 січня 2017 р.

[106] 12 січня Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення (НРТР) наказала українським мовникам припинити трансляцію повідомлень каналу «Дождь» протягом місяця з дня офіційного опублікування рішення. Згідно НРТР, «Дождь» порушив суверенітет і територіальну цілісність України, коли транслював зображення, що показує кордон з Кримом як державний кордон, тим самим припускаючи, приналежність Криму до Російської Федерації. 21 січня 2017 року Незалежна медійна рада України (НМР) підтвердила, що прийняте рішення відповідає трискладовому тесту обмеження свободи висловлювань (Висновок доступний за посиланням: http://detector.media/infospace/article/122475/2017-01-23-visnovok-nezalezhnoi-mediinoi-radi-shchodo-pravomirnosti-obmezhennya-retranslyatsii-telekanalu-dozhd-v-ukraini/)

територіях. Уряд також розробив дорожню карту для трансляції українських телевізійних каналів по всій території, що перебуває під контролем озброєних груп, з метою забезпечення більш широкого доступу до інформації для населення, яке проживає за межами лінії зіткнення.

95. УВКПЛ буде спостерігати за впровадженням Плану дій Кабінету Міністрів України для «тимчасово окупованих територій»[107], спрямованого, серед інших питань, на розширення доступу до українських і міжнародних засобів масової інформації по обидві сторони лінії зіткнення. План передбачає тренінги з питань роботи з конфіденційною інформацією і висвітлення питань, пов'язаних з конфліктом, для представників засобів масової інформації. УВКПЛ неодноразово документувало свідчення журналістів, які інформують про події, пов'язані з конфліктом, щодо втручання СБУ у їхню професійну діяльність, що обмежує об'єктивність повідомлень про ситуацію на сході України.

Території, які перебувають під контролем озброєних груп

96. Медіа-представники, які працюють на території, контрольованій озброєними групами, піддаються високому ризику потрапити під невибірковий вогонь під час бойових дій; деякі журналісти зіткнулися з цілеспрямованими та адресними актами насильства з боку озброєних груп. Вони також продовжували стикатися з перешкодами їхній професійній діяльності, зокрема з відмовою у доступі до території, контрольованої озброєними групами, цензурою, незаконним затриманням та утисками.

97. 25 листопада 2016 року два журналісти каналу «Дождь»[108] були затримані і згодом видворені з території, що перебуває під контролем озброєних груп «Донецької народної республіки», за звинуваченням у «незаконній журналістській діяльності» і «необ'єктивному та провокаційному» висвітленню конфлікту в Донецьку, «що спотворює соціально-економічну і політичну ситуацію»[109].

98. Соціальні мережі є єдиним місцем, де мешканці територій, контрольованих озброєними групами, можуть вільно обмінюватися думками з різних тем. Проте протягом звітного періоду два блогери були затримані озброєними групами «Луганської народної республіки». Обидва були активними користувачами соціальних мереж і регулярно критично висловлювалися щодо озброєних груп та політичної і соціально-економічної ситуації в Луганську. «Міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» заявило, що один з блогерів був «звинувачений» у «розпалюванні ненависті (...) та шпигунстві». УВКПЛ було відмовлено у доступі до затриманих осіб.

C. Свобода об'єднання і свобода совісті та релігії

99. Права осіб формувати, вступати чи не вступати в асоціації, включаючи громадські, правозахисні, гуманітарні і релігійні організації, як і раніше обмежуються на територіях, які знаходяться під контролем озброєних груп. Більше того, права існуючих об'єднань здійснювати свою діяльність послідовно порушуються.[110] УВКПЛ продовжувало спостерігати за розширенням асоціацій, до яких озброєні групи примусово включають або залучають до участі цивільних осіб. Водночас незалежні організації громадянського суспільства, у тому числі гуманітарні організації, як і

[107] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 січня 2017 року «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження».

[108] Згаданий вище російський телевізійний канал, котрий часто вважається незалежним

[109] Заява «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки» від 25 листопада 2016 р. (доступна за посиланням: http://mgb-dnr.ru/news.php?id=20161125_00&img_num=0).

[110] Див. пункт 113; Також див. Резолюція Ради з прав людини 15/21, преамбула; Nowak, CCPR Commentary, 2nd revised edition, p. 499; Доповідь Спеціального доповідача Організації Об'єднаних Націй щодо ситуації з правозахисниками, A/64/226, пункт 23.

раніше не можуть вільно діяти на території, контрольованій озброєними групами. Обмеження також негативно впливають на свободу совісті та релігії, перешкоджаючи діяльності громад християнських меншин.

100. Як раніше повідомлялося УВКПЛ, НУО, діяльність яких, на думку озброєних груп, кидає виклик їхньому авторитету чи сприяє інакомисленню, стикаються з обмеженнями своєї діяльності і зазнають утисків (див.: V. Вплив обмежень на доступ до гуманітарної допомоги).[111] Голова гуманітарної організації, яка надає допомогу людям, що живуть на території, контрольованій озброєними групами «Донецької народної республіки», був затриманим озброєними групами протягом двох тижнів у грудні 2016 р.

101. Нещодавно створена асоціація («Мир Луганщині») в «Луганській народній республіці» зробила членство обов'язковим для осіб залежно від місця їхнього працевлаштування, тим самим порушуючи право не бути примушеним до вступу у будь-яке об'єднання. Це членство поставило окремих осіб у складне становище. Наприклад, УВКПЛ провело інтерв'ю з жінкою, яка боїться їхати до території, підконтрольної Уряду, тому що її особисті дані були опубліковані на веб-сайті «Миротворець», нібито, через її членство у «Мирі Луганщині».[112] УВКПЛ раніше висловлювало занепокоєння з приводу обов'язкового членства у будь-якій асоціації, а також щодо питань захисту особистих даних, коли списки членів асоціації розміщуються в Інтернеті.[113] УВКПЛ також зазначило, що озброєні групи продовжують створювати молодіжні організації, кількість членів в яких суттєво збільшилась за останні шість місяців, що викликає занепокоєння щодо залучення дітей і молоді до обов'язкового членства в асоціаціях, пов'язаних з озброєними групами, що є порушенням їхніх прав на вільне і добровільне об'єднання.[114]

102. На території, контрольованій озброєними групами, громади християнських меншин продовжували стикатися з обмеженнями у реалізації їхньої свободи совісті та релігії, зокрема отримували погрози.[115] 16 листопада 2016 року у Горлівці озброєні групи «Донецької народної республіки» захопили і закрили церкву адвентистів сьомого дня без будь-яких попереджень чи обґрунтувань. У вересні 2014 року озброєні групи перервали месу адвентистів сьомого дня у їхній церкві і тримали пастора 20 днів у неволі.[116]

103. «Міністерство державної безпеки» «Луганської народної республіки» публічно назвало баптистську громаду «нетрадиційною релігійною організацією» і звинуватило її церкву у здійсненні «деструктивної діяльності».[117] Такі заяви викликали серйозне занепокоєння у членів баптистської громади, які бояться бути дискримінованими за ознакою релігії або переконань.

[111] 16-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 серпня – 15 листопада 2016 р., пункт 116.
[112] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 9 грудня 2016 р.
[113] 15-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 травня – 15 серпня 2016 р., пункт 109.
[114] Наприклад, «Молодь за мир» у Ровенках, Кіровську та Антрациті.
[115] 14-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 лютого – 15 травня 2016 р., пункти 91-96.
[116] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 25 січня 2017 р.
[117] Заява «міністерства державної безпеки» «Донецької народної республіки» (доступне за посиланням: https://mgblnr.org/media/fdc60800-980e-4019-bcf0-e63b2c53db52).

V. Економічні та соціальні права

> *"Коли пройдуть холоди, ми їх виженемо"*
>
> - Член Зміївської районної ради Харківської області про сім'ю ромів, що живуть в селі Шелудівка

104. Протягом звітного періоду було прийнято зміни до законодавства, які мають поліпшити доступ до соціальних та економічних прав великій кількості сімей, які постраждали від конфлікту. Мінімальна заробітна плата була подвоєна з 1 січня 2017 року, і державний бюджет на 2017 рік передбачає суттєве збільшення фінансування на життєво необхідні лікарські засоби.[118] Кабінет Міністрів прийняв два плани заходів, які мають покращити стан осіб з інвалідністю, а також цивільного населення територій, контрольованих озброєними групами.

105. План заходів з виконання рекомендацій, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю[119], прийнятий 28 грудня 2016 року, гарантує рівні можливості усім людям з інвалідністю, у тому числі внутрішньо переміщеним особам. Окрім цього, було призначено урядового Уповноваженого з питань прав людей з інвалідністю.[120]

106. 11 січня 2017 року Кабінетом Міністрів було затверджено план заходів щодо вирішення конкретних питань, що стосуються людей, які живуть на територіях, контрольованих озброєними групами.[121] Спрямований на зміцнення єдності і довіри в Україні, даний план передбачає, серед багатьох інших заходів, поліпшення ситуації на лінії зіткнення, зокрема заходи з попередження корупції, спрощення доступу до державних послуг та системи освіти, а також забезпечення безперешкодного доступу уразливих груп до допомоги з боку міжнародних гуманітарних організацій,. УВКПЛ закликає до ефективної реалізації обох планів, оскільки вони мають сприяти ліквідації дискримінації, примиренню та укріпленню миру.

107. УВКПЛ вітає кроки Уряду у напрямку кращого захисту цивільних осіб, поранених чи травмованих внаслідок бойових дій чи актів, що були визнані терористичними атаками, що вимагає встановлення правил належного документування таких травм.[122] Відповідно до існуючої практики, такі ушкодження реєструються як побутові чи виробничі травми. Це позбавляє жертв визнання їх статусу і впливає на реалізацію їхніх прав на правовий захист і відшкодування збитків. УВКПЛ повторно наголошує на важливості отримання цивільними особами, які постраждали у ході бойових дій, своєчасної та адекватної допомоги, зокрема необхідного медичного лікування, економічної і соціальної допомоги для негайної реабілітації та довгострокового відновлення. Важливо також визнавати і забезпечувати відшкодування за понесені постраждалими збитки. Незалежно від того, з вини якої із сторін конфлікту було завдано шкоди, держава повинна забезпечити усім жертвам

[118] Громадська оцінка, зроблена НУО «Пацієнти України» 21 грудня 2016 р.

[119] Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з виконання рекомендацій, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю», №1073-р від 28 грудня 2016 р. (доступне за посиланням: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1073-2016-%D1%80).

[120] Рішення Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. (доступне за посиланням: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249587774).

[121] Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо окремих районів Донецької та Луганської областей, де органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження», №8-р від 11 січня 2017 р. (доступне за посиланням: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/8-2017-%D1%80).

[122] Указ Президента України «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю», №553/2016 від 13 грудня 2016 р., пункт 4 (доступний за посиланням: http://www.president.gov.ua/documents/5532016-20914).

ефективний доступ до права на охорону здоров'я, достатній рівень життя і соціальний захист.

108. УВКПЛ занепокоєне тим, що принаймні 160 000 пенсіонерів, які проживають на контрольованих озброєними групами територіях, позбавлені своїх пенсій з листопада 2014 р.[123] УВКПЛ повторно нагадує про обов'язок Уряду гарантувати кожному право на соціальний захист. Держави повинні забезпечувати соціальний захист у рівній мірі усім громадянам, незважаючи на їхнє рішення щодо місця проживання, звертаючи особливу увагу на осіб, які живуть в районах, охоплених збройним конфліктом.[124] УВКПЛ нагадує про свою рекомендацію Уряду не пов'язувати право на отримання пенсії з реєстрацією статусу ВПО і вітає зусилля робочої групи Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України з розробки механізму відновлення пенсійних виплат усім громадянам України, які мають на це право.

109. Економічні і соціальні права людей в зоні конфлікту є під загрозою погіршення у зв'язку з подіями по обидві сторони лінії зіткнення, які викликають занепокоєння. В останній тиждень січня і на початку лютого 2017 року колишні члени «Айдару» та добровольчого батальйону «Донбас» заблокували залізничні лінії, що з'єднують території, що контролюються Урядом і озброєними групами. Через блокаду було припинено важливі поставки для вугільної та металургійної промисловостей, а також для енергетичного сектору. Це загрожує критично важливій цивільній інфраструктурі, в тому числі системі центрального опалення та енергопостачання в східних, а потенційно й південних і центральних областях України, а також загрожує позбавленням зайнятості та засобів до існування щонайменше 300 000 осіб по обидва боки від лінії зіткнення[125]. УВКПЛ також стурбоване планами озброєних груп, оголошеними 10 лютого[126], щодо введення «зовнішнього управління» на приватних підприємствах, в тому числі в металургійних і вугільних компаніях, які не реєструються як платники податків в «Донецькій народній республіці» і «Луганській народній республіці». Такі спроби ставлять під загрозу осіб, які працюють в небезпечних і неврегульованих умовах в гірничовидобувній і металургійній промисловостях на територіях, що контролюються озброєними групами в Донецькій та Луганській областях. УВКПЛ нагадує, що захоплення приватної власності в контексті збройного конфлікту може ввадатися воєнним злочином мародерства[127].

[123] Відповідно до пункту 2 «Тимчасового порядку фінансування бюджетних установ, здійснення соціальних виплат населенню та надання фінансової підтримки окремим підприємствам і організаціям Донецької та Луганської областей», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 7 листопада 2014 р., «У населених пунктах Донецької та Луганської областей, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, видатки з державного бюджету, бюджету Пенсійного фонду України та бюджетів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюються лише після повернення загальної території під контроль органів державної влади».

[124] Комітет з економічних, соціальних і культурних прав, Зауваження загального порядку №19 (Про право на соціальний захист), пункт 27 (доступний за посиланням: http://www.refworld.org/docid/47b17b5b39c.html).

[125] Вступна промова Прем'єр-міністра на засідання Кабінету Міністрів від 14 лютого 2017 року (Доступна за адресою: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=249740945)

[126] 10 лютого 2017 року «народні ради» самопроголошеної «Донецької народної республіки» і самопроголошеної «Луганської народної республіки" прийняли в першому читанні «законопроекти» про внесення змін до своїх «законів» про «податкову систему». «Законопроекти» передбачають, що всі суб'єкти господарської діяльності, "нерезиденти" "Донецької народної республіки" і "Луганської народної республіки» (тобто, суб'єкти, які фізично знаходяться на території, підконтрольній озброєним групам, але які не зареєстровані як «платники податків» до бюджету озброєних груп і які продовжують платити податки Уряду України) повинні бути зареєстровані в «ДНР / ЛНР» як платники податку по 31 березня 2017. Інакше відносно таких суб'єктів будуть введені тимчасові адміністрації, щоб підготувати їх до подальшої «націоналізації». (Повна заява тут: http://dnrsovet.su/v-narodnom-sovete-predlozhili-vnesti-izmeneniya-v-nalogovoe-zakonodatelstvo/ і https: // Glava-LNR. су / зміст / игорь-plotnickiy-prokommentiroval-iniciativu-Депутатів-soveta-Народного-LNR)

[127] Стаття 8 (2)(e)(v), Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

A. Вплив обмежень на доступ до гуманітарної допомоги[128]

110. Відмова у доступі і несприятливі умови діяльності співробітників гуманітарних організацій суттєво обмежують їхні можливості впроваджувати гуманітарні програми, у тому числі реалізовувати заходи, які приносять прибуток місцевому населенню та сприяють їхньому захисту. Це ускладнює доступ до засобів існування і працевлаштування на територіях, контрольованих озброєними групами. За даними Всесвітньої продовольчої програми ООН, майже 3,2 відсотки населення територій, що перебувають під контролем озброєних груп, вдаються до ризикованого працевлаштування, такого як незаконний видобуток корисних копалин або приєднання до озброєних груп, щоб забезпечити собі засоби до існування.[129]

111. Через обмежений доступ співробітників гуманітарних організацій до певних місць і неможливість вжити заходів з розмінування жителі територій, уражених конфліктом, не можуть займатися сільськогосподарською діяльністю в умовах знаходження недетонованих боєприпасів і вибухонебезпечних залишків війни на їхніх земельних ділянках та постійного ризику обстрілів і снайперського вогню. Деякі люди зазнали поранень при спробах обробляти землю.[130]

112. Переміщені особи, та ті, що мешкають вздовж лінії зіткнення і на території, контрольованій озброєними групами, особливо страждають від обмежень щодо надання гуманітарної допомоги. У зв'язку з низьким рівнем присутності гуманітарних організацій і значними обмеженнями можливостей працевлаштування у сільській місцевості ВПО, які живуть у позаміських районах, стикаються зі значно більшими труднощами, ніж ті, хто мешкає у містах.

113. Озброєні групи вживають заходів, спрямованих на на те, щоб витіснити гуманітарних акторів і обмежити їхню діяльність. УВКПЛ занепокоєне тим, що заборонивши діяльність великої міжнародної НУО і конфіскувавши її майно та гуманітарний вантаж, озброєні групи «Донецької народної республіки» позбавили гуманітарної допомоги близько 140 000 осіб. УВКПЛ нагадує, що відмова[131] у доступі до гуманітарної допомоги та проведенні операцій з надання допомоги обмежує та перешкоджає реалізації відповідних економічних, культурних і соціальних прав, як-от права на їжу, воду і охорону здоров'я, що призводить до серйозних порушень прав людини, які можуть потягнути міжнародно-правові наслідки.

114. 17 січня 2017 року «Луганська народна республіка» прийняла «положення»[132], яке ввело обмеження на перевезення вантажів. Нечіткі правила і недостатній рівень комунікації між озброєними групами самопроголошених «республік» вже призвели до затримок гуманітарних поставок до території, контрольованої озброєними групами «Луганської народної республіки», через територію, що знаходиться під контролем озброєних груп «Донецької народної республіки». 26 січня гуманітарному конвою з 23 вантажівок, наповнених медикаментами і будівельними матеріалами, було відмовлено у перетині КПВВ у Новотроїцькому; конвой протягом дня очікував дозволу на в'їзд. Інший гуманітарний конвой, також з 23 вантажівок, не міг в'їхати на контрольовану

[128] Відповідно до свого зобов'язання № 7 на Всесвітньому гуманітарному саміті, УВКПЛ здійснює оцінку впливу обмежень на доступ до гуманітарної допомоги на реалізацію економічних, соціальних і культурних прав.
[129] Аналіз продовольчої безпеки та вразливості, підготовлений Кластером з продовольчої безпеки (Food Security Cluster), лютий 2017 р. (доступний за посиланням: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/fslc_main_findings_food_security_analysis_february_2017.pd)
[130] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 1 листопада 2017 р.
[131] Відмова у доступі до операцій з надання гуманітарної допомоги порушує основні права людини в умовах збройного конфлікту, насамперед права на фізичну недоторканість (права на життя і заборону катувань, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження) і перешкоджає задоволенню базових економічних, культурних і соціальних прав, як права на гідний рівень життя, включаючи їжу і воду, здоров'я і медичні послуги.
[132] Зазначене «положення» доступне за посиланням: https://merlnr.su/docs/doc-sovmin/post_sm/post_sm_ved/1186-postanovlenie-ot-17012017-23-17.html.

озброєними групами територію у період з 3 по 14 лютого. УВКПЛ нагадує про обов'язок усіх сторін у конфлікті надавати дозвіл і сприяти швидкому і безперешкодному перевезенню гуманітарної допомоги для цивільних осіб, які її потребують[133].

B. Право на соціальне забезпечення і захист внутрішньо переміщених осіб

115. Станом на 23 січня 2017 року, за даними Міністерства соціальної політики, в Україні зареєстровано 1,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб.[134] План гуманітарного реагування для України на 2017 рік вказує на те, що в межах підконтрольної Уряду території проживає від 800 000 до 1 мільйона ВПО, в той час як інші часто перетинають лінію зіткнення.

116. Упродовж звітного періоду УВКПЛ відзначило ряд позитивних змін до чинного законодавства для гарантування захисту прав ВПО. Наприклад, доступ до безоплатної правової допомоги було розширено для усіх осіб, зареєстрованих як внутрішньо переміщені.[135] Крім того, Кабінетом Міністрів були внесені поправки до декількох постанов[136], що мають полегшити деякі бюрократичні процедури реєстрації ВПО та призначення соціальних виплат, а також доставки пенсій людям з інвалідністю.

117. УВКПЛ позитивно оцінює запуск у жовтні 2016 року і подальше введення в дію Єдиної інформаційної бази даних ВПО.[137] Цей всеосяжний облік кількості внутрішньо переміщених осіб, їхнього місця проживання і профілювання їхніх потреб дозволить поліпшити планування для ефективного надання їм підтримки. УВКПЛ усвідомлює, що систему було запущено лише нещодавно, тому присутні певні технічні перешкоди, однак необхідно створити належні умови для її функціонування, а також провести відповідні тренінги з підготовки персоналу.[138]

118. У листопаді 2016 року УВКПЛ почало слідкувати за ситуацією, коли функція верифікації соціальних виплат була передана Міністерством фінансів найнятій з цією ціллю приватній компанії «Дельта М Україна».[139] Компанія здійснювала перевірку місця проживання ВПО і мала доступ до конфіденційної інформації, такої як дата народження, місце реєстрації на території, контрольованій озброєними групами, фактичне місце проживання, робоча адреса та цивільний стан.[140] Викликає занепокоєння те, що суб'єкт приватного права отримав доступ до особистих даних громадян з урядових баз даних. Хоча УВКПЛ визнає законне право Уряду здійснювати

[133] Стаття 18(2), Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 р.; Henckaerts, Doswald-Beck, Customary international humanitarian law, Volume I, Rule 55.

[134] Дані доступні за посиланням: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249675546.

[135] 21 грудня 2016 року Верховна Рада України прийняла поправку до закону «Про безоплатну правову допомогу». Зміни були внесені в законопроекті № 5180, який набув чинності 5 січня 2017 р.

[136] 14 грудня 2016 року Кабінет Міністрів України схвалив поправки до своїх постанов № 365, 505, 509 і 637 щодо реєстрації ВПО, надання їм фінансової та соціальної допомоги.

[137] У грудні 2014 року Уряд ініціював перехід від «паперової» методології реєстрації ВПО, використовуваної Державною службою з надзвичайних ситуацій, до електронної системи, яку адмініструє Міністерство соціальної політики.

[138] Згідно Звіту Right to Protection «Звіт про результати моніторингу використання Єдиної інформаційної бази даних внутрішньо переміщених осіб відділами соціального захисту населення у Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській і Харківській області (жовтень 2016 р.)», 85,5 відсотка співробітників відділів соціального захисту не проходили спеціальної підготовки з використання бази даних, 71,1 відсотка стикалися з труднощами через проблеми з програмним забезпеченням і 46,1 відсотка – через старе комп'ютерне обладнання у відділах (звіт доступний за посиланням: http://vpl.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/Report_Unified-Information-Database-of-IDP.pdf.)

[139] «Дельта М Україна» була обрана шляхом проходження процедури тендеру і, відповідно до угоди, укладеної з державним підприємством, що діє у підпорядкуванні Міністерства фінансів, і котрій було доручено здійснювати перевірку місць проживання громадян за допомогою телефонних дзвінків.

[140] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 8 грудня 2016 р.

перевірку соціальних виплат, цей процес повинен здійснюватися у спосіб, що відповідає міжнародним стандартам, зокрема принципам захисту персональних даних.

119. Паралельно із зазначеними вище змінами, УВКПЛ відзначило, що проекти з надання допомоги ВПО в основному реалізуються в містах, в той час як інтеграція ВПО є більш помітною у сільських місцевостях, і окремі населені пункти можуть слугувати вдалим прикладом впровадження проектів соціальної згуртованості.[141]

C. Права на житло, землю та власність

120. Відсутність належного доступу до житла[142] і механізму компенсації за зруйноване і пошкоджене майно найчастіше вказуються серед проблем, які стоять перед населенням, що живе у зону конфлікту. УВКПЛ зазначає, що досі не розроблено довгострокових рішень, які б забезпечили інтеграцію ВПО, і тому вони продовжують відчувати себе незахищеними в питаннях засобів до існування та майна.

121. Відсутність належного доступу до житла безпосередньо впливає на тенденції переміщення і повернення до територій, що постраждали від конфлікту. Згідно опублікованого у листопаді 2016 року звіту за результатами міжвідомчої оцінки вразливості, проведеної у контрольованих Урядом районах Донецької та Луганської областей, 70 відсотків ВПО повертаються на постійне місце проживання до територій, уражених конфліктом, щоб захистити своє майно, і 22 відсотки – тому що вони не можуть дозволити собі сплачувати орендну плату в умовах переміщення.[143] Це ілюструє наслідки відсутності конкретних кроків Уряду щодо вирішення проблеми з житлом на довготривалій основі та успішної інтеграції.

122. УВКПЛ зазначає, що деякі внутрішньо переміщені особи не мають доступу до державної соціальної підтримки, як-от житлові субсидії, тому що вони не укладали формальних договорів оренди зі своїми орендодавцями, як того вимагає законодавство України, адже останні зазвичай не бажають уколадати контракти з ВПО. Багато внутрішньо переміщених осіб повідомляло УВКПЛ, що вони будуть змушені повернутися на контрольовані озброєними групами території у зв'язку з підвищенням тарифів на комунальні послуги, які вони не можуть оплачувати через обмежений доступ до засобів існування. Згідно з даними нещодавно проведеного дослідження, 52 відсотки усіх запитів до гуманітарної організації від людей, які живуть на територіях, уражених конфліктом, пов'язані з житловими субсидіями і фінансовою підтримкою ВПО, щоб покрити витрати на комунальні послуги.[144] Згідно з інформацією УВКБ ООН, з 62 відсотків ВПО, які орендують квартири, лише п'ять-сім відсотків осіб підписали офіційні договори оренди. Незважаючи на те, що місцеві ради іноді виділяють тимчасове житло для ВПО, більшість з останніх не отримують документи, що підтверджують їхнє право користування наданими приміщеннями.[145] Відсутність гарантій тривалої оренди житла підвищує ризик примусового виселення ВПО, а також

[141] За спільною оцінкою Маріупольського польового офісу УВКБ ООН (південна частина Донецької області, Україна), розподіл гуманітарної допомоги майже завжди зосереджується у великих містах і районних центрах, таким чином залишаючи ВПО у більш віддалених населених пунктах без безпосередньої допомоги і/або неспроможними дістатися пунктів розподілу допомоги (Доступна за посиланням: http://unhcr.org.ua/attachments/article/1526/PARTICIPATORY%20ASSESSMENT%20Mariupol%20Eng.pdf).

[142] Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Стаття 11; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Зауваження загального порядку №4 (Про право на належне житло). Належне житло – житло, що є фінансово і фізично доступним, придатним до життя з необхідними умовами, культурно адекватним, а також таким, що гарантує тривале перебування і доступ до основних послуг (зокрема водопостачання, каналізації та енергії).

[143] Доповідь міжвідомчої оцінки вразливості, проведеної у контрольованих Урядом районах Донецької та Луганської областей, листопад 2016 р. (доступна за посиланням: https://www.humanitarianresponse.info/en/operations/ukraine/document/inter-agency-vulnerability-assessment-luhansk-and-donetsk-oblasts-reach).

[144] Дослідження Норвезької Ради у справах біженців, здійснене у грудні 2016 р.: Тип правового захисту, щодо якого надсилало запити населення, що постраждало від конфлікту.

[145] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 21 грудня 2016 р.

ризик безпритульності, повернення в небезпечні умови та інших порушень прав людини.

Території, які перебувають під контролем озброєних груп

123. На територіях, контрольованих озброєними групами, триває процес з «врегулювання» питань власності, наслідки якого для реалізації права власності мешканців і особливо ВПО та осіб, що повернулися після переміщення, залишаються нечіткими. Протягом звітного періоду продовжував застосовуватися мораторій на комерційні угоди з нерухомістю. «Державне унітарне підприємство Луганської народної республіки «Єдиний реєстраційний центр»» було створено озброєними групами в Луганську у листопаді 2016 року, щоб скласти перелік об'єктів нерухомості. Так звані «територіальні відділення» «міністерства юстиції» «Луганської народної республіки» стягують збір з громадян за реєстрацію нерухомості. Крім того, «Кодекс адміністративних правопорушень» «Луганської народної республіки» набув чинності 1 жовтня 2016 року; «Кодекс» дозволяє «державному комітету з землеустрою» «Луганської народної республіки» притягати у судовому порядку до відповідальності «громадян, посадових та юридичних осіб» за порушення «Кодексу».

D. Дискримінація меншин

124. УВКПЛ зібрало інформацію про порушення прав на доступ до охорони здоров'я, освіти і працевлаштування, з якими стикаються представники ромської громади. Сегрегація ромів у системах освіти та охорони здоров'я (наприклад, спеціальні палати для ромських пацієнтів у лікарнях Сваляви і Мукачеве) має дискримінаційний характер за ознакою етнічного походження і є порушенням права на рівний захист. УВКПЛ отримало повідомлення про те, що ромам було відмовлено у належних медичних послугах, наражаючи їх на фізичну небезпеку і шкоду, що є злочином, відповідно до українського законодавства, і порушенням норм міжнародного права в галузі прав людини.[146] УВКПЛ відзначило відсутність суттєвого прогресу у розслідуванні інциденту щодо примусового руйнування будинків ромів і примусового виселення ромських сімей, що мав місце в селі Лощинівка Одеської області наприкінці серпня 2016 р.[147] Поліція досі не встановила відповідальних за здійснення нападів і руйнування будинків ромів.

VI. Права людини в Автономній Республіці Крим

> *"Не можливо покликати на допомогу. 25 грудня 2016 року людина померла в камері за 30 метрів від мене. Ніхто не допоміг. Вони сказали:"раптова смерть, трапляється." У камері з маленьким віконечком під стелею п'ять чоловік. Коли воно відкрите, усі замерзають, але коли воно закрите, ми не маємо чим дихати ."*
>
> - Затриманий, що перебуває під вартою в Сімферополі

125. 19 грудня 2016 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Резолюцію 71/205 про «Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь». Посилаючись на Резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України» від 27 березня 2014 року, Резолюція 71/205 називає Крим «тимчасово окупованим» Російською Федерацією, підтверджує невизнання його

[146] Конференція «Просування і покращення політики щодо ромського населення на локальному рівні», організована благодійним фондом «Чіріклі» та Коаліцією ромських НУО, 9 грудня 2016 р.
[147] 16-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 серпня – 15 листопада 2016 р., пункт 152.

«анексії» і застосовність Женевських конвенцій. Документ також закликає Російську Федерацію «як окупаційну державу» негайно покласти край «усім зловживанням щодо жителів Криму» і забезпечити належний і безперешкодний доступ на півострів. Резолюція також пропонує Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй шляхом консультацій з Верховним комісаром ООН з прав людини і відповідними регіональними організаціями «шукати шляхи і засоби» забезпечення доступу до Криму регіональним і міжнародним правозахисним механізмам. Документ також просить УВКПЛ підготувати спеціальну тематичну доповідь про ситуацію з правами людини в Криму.

A. Верховенство права та здійснення правосуддя

126. Поширення дії законодавства Російської Федерації продовжувало несприятливо впливати на ситуацію з правами людини в Криму. УВКПЛ нагадує, що окупаційна держава повинна поважати чинне законодавство окупованої території, дія якого може скасовуватися або призупинятися окупаційною державою тільки, якщо це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави чи правопорядку або є перешкодою виконання її зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом. Це правило також поширюється на діяльність судових органів для забезпечення ефективного здійснення правосуддя.[148]

127. Органи влади Російської Федерації в Криму також здійснювали свавільне втручання у професійну діяльність і свободу пересування двох адвокатів, які регулярно засуджують порушення прав людини в Криму, і перелік клієнтів яких включає осіб, затриманих за їхню відкриту опозицію окупації Криму.

128. 25 січня 2017 року російський адвокат Микола Полозов був силоміць доставлений до відділення ФСБ у Сімферополі на допит, під час якого його просили розрити деталі справи його підзахисного, заступника голови Меджлісу Ільмі Умерова. Незважаючи на тиск, він відмовився це робити, посилаючись на свій обов'язок дотримуватися адвокатської таємниці, і був звільнений через 2,5 години. 26 січня кримськотатарський адвокат Еміль Курбедінов був засуджений до 10 днів адміністративного арешту за поширення екстремістських матеріалів. Того ж дня в його будинку та офісі було проведено обшуки та вилучено документи. Серед клієнтів пана Курбедінова є критики окупації Криму і члени груп, які є забороненими в Російській Федерації. Його засудили за збереження в соціальних мережах публікації від 2013 року, яка містила інформацію про мітинг та емблему Хізб-ут-Тахрір, політичної організації, яка є законною в Україні, але включена до списку терористичних організацій у Російській Федерації. Пана Курбедінова було звільнено 5 лютого після того, як він відбув покарання, яке, на думку УВКПЛ, суперечило принципу законності, через ретроспективне застосування законодавства Російської Федерації щодо подій, які передували окупації Криму.[149]

129. Ці випадки прирівнюються до незаконного втручання у здійснення професійної діяльності адвокатів, ставлячи під загрозу право на юридичний захист. Уряди повинні поважати конфіденційність усіх видів комунікації між адвокатами та їхніми клієнтами і забезпечувати умови для виконання адвокатами своїх професійних функцій без залякувань, перешкод, утисків та незаконного втручання.[150]

[148] Стаття 43 Керівництва доданого до Гаазької конвенції про закони та звичаї сухопутної війни (1907) та стаття 64 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни (1949).
[149] У порушення статей 65 і 67 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни, від 12 серпня 1949 р.
[150] Див. Основні принципи ООН, що стосуються ролі юристів, прийняті на VIII Конгресі ООН на тему попередження злочинності та поводження з правопорушниками, 27 серпня – 7 вересня 1990 р., Принципи 22 і 16.

B. Право на життя, свободу, безпеку і особисту недоторканість

130. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало нові випадки порушень прав затриманих осіб. Вони включають отримання зізнань шляхом катування і жорсткого поводження та примусову госпіталізацію до психіатричного закладу без об'єктивних на це підстав, що вибірково застосовувалися до представників окремих груп. Крім того, існує занепокоєння з приводу поводження із хворими ув'язненими в пенітенціарних установах Російської Федерації після того, як вже другий ув'язнений помер через три місяці після його переведення з Криму до Російської Федерації (див. пункт 133). Співпраця між омбудсменами України і Російської Федерації уможливила здійснення візиту Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини до Криму у грудні 2016 року та отримання доступу до трьох затриманих кримських татар; таку співпрацю надалі варто заохочувати як спосіб забезпечення прав ув'язнених осіб.

1. Катування і жорстоке поводження із затриманими особами

131. 20 листопада два солдати армії Російської Федерації, які проходять службу в Криму, були затримані представниками СБУ на мосту поблизу лінії адміністративного кордону між Кримом і материковою частиною України.[151] Чоловіків звинувачують у державній зраді за дезертирство з української армії у березні 2014 року. УВКПЛ відвідало їх в СІЗО міста Миколаїв і поспілкувалось з їхніми адвокатами.[152] Затримані стверджували, що під час арешту щодо них було застосовано надмірну силу, а у ході їхнього першого допиту у приміщенні СБУ в Генічеську їх примушували написати зізнання під загрозою фізичного насильства та без присутності адвоката.

132. Два дні потому колишній український офіцер Чорноморського флоту був заарештований Федеральною службою безпеки (ФСБ) Російської Федерації у Севастополі. Його було звинувачено у наданні секретної інформації про діяльність Чорноморського флоту українським спецслужбам і визнано винним у державній зраді. Він став дев'ятою особою, заарештованою за звинуваченням у шпигунстві чи причетності до диверсійної діяльності в Криму за останні чотири місяці. Усі визнали свою вину, і їхні зізнання були зняті на відео, очевидно, без присутності адвоката. УВКПЛ має свідчення того, що до деяких з них застосовувалось фізичне насильство, щоб отримати від них зізнання, всупереч забороні катування чи жорстокого поводження та праву не свідчити проти себе. Така поведінка також порушує принцип презумпції невинуватості і робить усі докази, здобуті під тиском, неприйнятними для застосування у судовому процесі.[153]

133. Кримські суди застосували тимчасову госпіталізацію до психіатричного закладу щодо п'ятьох чоловіків, обвинувачених у причетності до Хізб-ут-Тахрір. Це вперше такий захід було застосовано щодо членів цієї організації, яку виокремлено органами влади Російської Федерації в Криму як таку, що становить серйозну загрозу безпеці. Суди мотивували свої рішення відмовою обвинувачених співпрацювати з психіатрами, які намагалися оцінити їхній психічний стан під час тримання під вартою. Під час психіатричної експертизи у місці тримання під вартою та у медичному закладі лікарі ставили запитання, не всі з яких були пов'язані з експертизою, зокрема щодо релігійної практики і політичних поглядів затриманих. Як і у випадку з заступником Голови Меджлісу Ільмі Умерова, якого було примусово поміщено до психіатричного закладу у серпні 2016 року, оцінки психічного стану усіх п'яти

[151] Обставини затримання є спірними. В СБУ стверджують, що вони повертались на материкову частину України, щоб придбати дипломи про вищу освіту для того, щоб отримати підвищення в армії Російської Федерації. За словами представника Чорноморського флоту Російської Федерації, їх заманили на територію, підконтрольну Україні, і негайно арештували працівники СБУ.

[152] Інтерв'ю, проведені ММПЛУ 24 листопада 2016 р. і 16 січня 2017 р.

[153] Стаття 15, Конвенція проти катування та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання.

чоловіків показали, що вони є психічно здоровими і, отже, відповідальними за свої вчинки. УВКПЛ зазначає, що за відсутності ознак, які свідчать про психічні відхилення обвинуваченого, практика примусової госпіталізації до психіатричного закладу може прирівнюватись до жорстокого поводження.[154]

2. Права кримських ув'язнених, переведених до Російської Федерації

134. 4 лютого чоловік з Севастополя, який був заарештований у 2015 році за крадіжку, помер у пенітенціарній установі в селищі Тлюстенхабль Республіки Адигея (Російська Федерація), куди його було переведено у грудні 2015 року. Інший переведений із Криму чоловік помер у тій же установі 8 вересня 2016 року. За даними джерел у в'язниці, обидва чоловіки страждали від серйозних захворювань і не були забезпечені необхідною медичною допомогою, що може свідчити про недбале поводження керівництва пенітенціарного закладу, що призвело до порушення права на життя і права на охорону здоров'я.

135. УВКПЛ нагадує, що міжнародне гуманітарне право розглядає громадян України, ув'язнених в Криму, як осіб, що перебувають під захистом, які відповідно четвертої Женевської конвенції «мають отримувати медичну допомогу необхідну за станом їхнього здоров'я».[155] Крім того, переведення кримських ув'язнених до Російської Федерації є порушенням норм міжнародного гуманітарного права, які чітко забороняють насильницьке переміщення чи депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави.[156]

3. Співпраця між омбудсменами України і Російської Федерації стосовно захисту прав затриманих

136. Налагодивши у 2016 році контакт, омбудсмени України і Російської Федерації продовжили співпрацю для вирішення питання передачі українських ув'язнених, які перебувають у Криму, на материкову частину України. Станом на 15 лютого 2017 року вони розглядали ситуацію семи ув'язнених, засуджених за законодавством України ще до березня 2014 року, які бажають відбувати покарання на материковій частині України.[157]

137. Крім того, 26 грудня 2016 року Уповноважений Верховної Ради України з прав людини у супроводі омбудсмена Російської Федерації відвідали трьох кримських татар – Ахтема Чійгоза, Алі Асанова та Мустафу Дегірменчі – , які перебувають під вартою на півострові з 2015 року. Пізніше того ж дня двоє омбудсменів спільно відвідали двох російських військовослужбовців, які перебувають під вартою у Миколаєві. Ці троє кримських татар є єдиними, хто досі перебуває під вартою, з семи кримських татар, затриманих у 2015 році[158] та обвинувачених органами влади Російської Федерації в

---

[154] Спеціальний доповідач ООН з питань катування та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, Рада ООН з прав людини, A/HRC/22/53 від 1 лютого 2013 р., пункт 70.

[155] Стаття 76 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни, від 12 серпня 1949 р.

[156] Стаття 76 Женевської конвенції (IV), яка розвиває загальне правило, встановлене статтею 49 Женевської конвенції (IV).

[157] ММПЛУ розмовляла з пані Лутковською 13 січня 2017 р.

[158] Семеро кримських татар, які були заарештовані у 2015 році: Ахтем Чійгоз (29 січня 2015 р.), Ескандер Кантеміров (7 лютого 2015 р.), Ескандер Емірвалієв (18 лютого 2015 р.), Тальят Юнусов (11 березня 2017 р.), Алі Асанов (15 квітня 2017 р.), Ескандер Набієв (22 квітня 2015 р.) і Мустафа Дегірменчі (7 травня 2015 р.). Ахтем Чійгоз, Алі Асанов і Мустафа Дегірменчі наразі перебувають під вартою. Ескандер Емірвалієв не утримується під вартою, але перебуває під підпискою про невиїзд. За Ескандера Кантемірова було внесено заставу під гарантію Експандера Більялова, радника так званого Повноважного представника Президента Російської Федерації в Кримському федерального округі, голови Сакського регіонального Меджлісу. 8 травня 2015 року Тальята Юнусова було звільнено під заставу на тих самих умовах. 18 червня 2015 року Ескандера Набієва було звільнено під заставу.

Криму в участі та організації бурхливих протестів 26 лютого 2014 року. Вони не скаржилися Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини на умови їхнього тримання під вартою, але стверджували, що звинувачення, висунуті проти них, є політично мотивованими. УВКПЛ має серйозні сумніви щодо неупередженості розслідування у кримінальних провадженнях щодо них. І справді, усі обвинувачені є прихильниками проукраїнських позицій та належать до кримськотатарської спільноти, в той час як у сутичках під час протестів брали участь також і проросійські групи, і десятки людей з обох сторін зазнали ушкоджень. Слід також нагадати, що відповідно до четвертої Женевської конвенції, кримінальне законодавство окупованої території, як правило, залишається чинним, а ретроспективне поширення дії кримінального права окупаційної держави забороняється.[159]

D. Право на недискримінацію

138. Протягом звітного періоду з'явилися нові випадки дискримінації, пов'язані з рішенням влади Російської Федерації автоматично надати громадянство Російської Федерації усім жителям Криму.[160] Постраждалі або офіційно відмовилися від отримання громадянства Російської Федерації,[161] або ж просто відмовилися отримувати російські паспорти. Приклади, доведені до відома УВКПЛ протягом звітного періоду, стосуються випадків дискримінації у сферах працевлаштування і доступу до публічних послуг за ознакою політичних переконань. Автоматичне поширення громадянства Російської Федерації в Криму на осіб, що перебувають під захистом, та дискримінація у сферах працевлаштування та охорони здоров'я щодо тих, хто відмовився від отримання громадянства Російської Федерації, є аналогічними примусу мешканців окупованої території присягати «у вірності ворожій силі», що заборонено положеннями Гаазького керівництва.[162] Інші групи, такі як лесбіянки, геї, бісексуали і транссексуали (ЛГБТ), борються із глибоко вкоріненими упередженнями, які, хоч і не пов'язані з питанням громадянства, також призводять до неоднакового ставлення, що порушує право на рівність перед законом.

1. Дискримінація у сфері працевлаштування

139. 1 грудня 2016 року УВКПЛ взяло інтерв'ю у колишнього наукового співробітника Сімферопольського ботанічного саду, який заявив, що його було звільнено з посади через його офіційну відмову від отримання громадянства Російської Федерації. Його звільнили, незважаючи на те, що після відмови від отримання громадянства Російської Федерації він став іноземцем і отримав дозвіл на проживання строком на п'ять, який, відповідно до законодавства Російської Федерації, давав йому такий же правовий статус, як у громадян Російської Федерації, у сферах трудових відносин, соціально-економічних прав і оподаткування.

---

[159] Статті 64, 65, 67 і 70 Женевської конвенції (IV) про захист цивільного населення під час війни, від 12 серпня 1949 р.

[160] Згідно законодавства Російської Федерації, громадяни України та особи без громадянства, що мали постійне місце проживання в Криму чи місті Севастополі станом на 18 березня 2014 року, автоматично вважаються громадянами Російської Федерації, якщо вони не повідомили органи державної влади Російської Федерації в Криму протягом місяця з дня публікації відповідного закону про свій намір зберегти своє громадянство чи громадянство своїх дітей або залишитися особою без громадянства. Див. Стаття 4(1) Конституційного закону №6-ФКЗ Російської Федерації «Про прийом до Російської Федерації Республіки Крим і створенні у складі Російської федерації нових суб'єктів – Республіки Крим і міста федерального значення Севастополя» від 21 березня 2014 р.

[161] За даними Міграційної служби Російської Федерації, 3427 жителів Криму особисто подали заяви про відмову від отримання громадянства Російської Федерації (доступні за посиланням: http://tass.ru/politika/1138965).

[162] Стаття 45 Керівництво, що міститься у додатку до Гаазької конвенції 1907 року про закони і звичаї сухопутної війни.

140. Більше року керівництво чинило на нього тиск, щоб він відкликав свою заяву про відмову від отримання громадянства Російської Федерації, його попереджали, що «демонстрація антиросійської позиції» матиме наслідки. У 2015 році його було переведено до іншого відділу і позбавлено чергового щорічного підвищення без жодних пояснень. 8 червня 2016 року його усно повідомили, що він більше «не має права працювати» в організації, та офіційно звільнили 8 серпня 2016 року разом із двома іншими колегами – один з яких також відмовився від отримання громадянства Російської Федерації, а інший відкрито висловлював проукраїнські погляди. Усіх трьох було звільнено у формальній відповідності до законодавства Російської Федерації, і вони вирішили не оскаржувати рішення.[163]

141. УВКПЛ нагадує про право усіх людей на рівний та ефективний захист від дискримінації за ознакою політичних переконань відповідно до міжнародного права у галузі прав людини.[164]

2. Дискримінація у сфері охорони здоров'я

142. Протягом звітного періоду УВКПЛ задокументувало випадок, що свідчить про те, що за відсутності паспорта Російської Федерації наявність і доступність медичної допомоги у Криму є обмеженими. Цей приклад не є ізольованим, він відповідає моделі, про яку УВКПЛ повідомляли декілька співрозмовників, та яка була раніше задокументована у двох випадках. [165]

143. У вересні 2016 року жителю Криму було відмовлено у лікуванні складної хвороби очей у лікарні міста Євпаторія. Йому пояснили, що у нього немає медичного страхування, яке надається по отриманню паспорта Російської Федерації. Відповідно до законодавства Російської Федерації особи, які не мають паспорта Російської Федерації, мають право на безоплатне медичне обслуговування лише в екстрених випадках.[166] Співрозмовник УВКПЛ відмовився від отримання паспорта Російської Федерації через свої політичні переконання, а саме через його опозицію присутності Російської Федерації в Криму.[167] Відмова в наданні медичної допомоги на підставі походження чи статусу особи, такого як громадянство, є порушенням визнаного міжнародними нормами права на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я і права не бути підданим дискримінації.[168]

3. Дискримінація за ознаками сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

144. УВКПЛ проінтерв'ювало[169] гея трансгендера з Севастополя, який переїхав до Києва в червні 2015 року після того, як у Севастополі він та його партнер стали жертвами нападу чотирьох молодиків, які викрикували гомофобні образи. Постраждалі не повідомляли про те, що сталося в поліцію. За словами свідка напад був швидше пов'язаний з проукраїнською позицією жертви, яку він висловлював у соціальних мережах, аніж з його сексуальною орієнтацією, яка стала «обтяжуючим фактором». За

[163] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 1 грудня 2016 р.
[164] Стаття 2(1) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права встановлює обов'язок забезпечувати усім особам права, визнані у Пакті, без будь-якої різниці за будь-якою ознакою, у тому числі політичних чи інших переконань.
[165] Див. 13-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 листопада 2015 р. – 15 лютого 2016 р., пункт 195; 14-а Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період 16 лютого – 15 травня 2016 р., пункт 202.
[166] Постанова Уряду Російської Федерації № 186 від 6 березня 2013 р.
[167] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 4 листопада 2016 р.
[168] Стаття 12.2 (d) Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права передбачає, що держави-учасниці докладають зусиль, щоб «гарантувати всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби». Стаття 27 четвертої Женевської конвенції передбачає, що «Сторона конфлікту має ставитися однаково до всіх осіб, що перебувають під захистом, та знаходяться під її владою, без будь-якої дискримінації, зокрема за ознакою раси, релігії або політичних переконань» і що «до них завжди слід ставитися гуманно».
[169] Інтерв'ю, проведене ММПЛУ 14 грудня 2016 р.

словами чоловіка представники ЛГБТ спільноти не є об'єктами цілеспрямованого переслідуваними з боку влади Російської Федерації у Криму, проте поліція не реагує на скарги жертв щодо порушень проти них.

145. Негативні чи ворожі суспільні настрої посилюються через дію законодавства Російської Федерації, за яким так звана «пропаганда гомосексуалізму» є кримінально караним діянням. Поширення дії законодавства Російської Федерації на окуповану територію суперечить положенню статті 43 Гаазького керівництва, яке встановлює, що окупаційна влада у своїй діяльності на окупованій території повинна поважати чинні закони, окрім виняткових випадків. Становище трансгендерів в Криму, за словами співрозмовника УВКПЛ, є навіть важчим, за становище гомосексуалів. Він зазначив, що до трансгендерів часто ставляться як до хворих, накладають на них стигми, дискримінують та відмовляють у медичній допомозі за ознакою їхньої гендерної ідентичності. У розмові згадувався випадок, коли ендокринолог відмовився виписати рецепт на ліки, які використовувалися трансгендером для гормональної терапії.

VII. Зміни у законодавстві та інституційні реформи

146. 16 січня Уряд України ініціював позов проти Російської Федерації у Міжнародному суді ООН в рамках Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації.[170] Уряд України також звернувся з невідкладним проханням застосувати запобіжні заходи, які б не допустили погіршення ситуації протягом розгляду справи Судом по суті.[171] Слухання про застосування тимчасових заходів було призначено на 6-9 березня 2017.

A. Судова реформа

147. На виконання змін до Конституції України щодо правосуддя від 2 червня 2016 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про вищу раду правосуддя»,[172] який набрав чинності 5 січня 2017 року. Вища рада правосуддя отримала повноваження ухвалювати рішення щодо добору, звільнення, переведення[173], недоторканості та дисциплінарної відповідальності суддів. А отже вона відіграватиме визначальну роль у відстоюванні професіоналізму й незалежності суддів. Рада також щорічно публікуватиме доповіді про стан забезпечення незалежності суддів, підготовані за участю органів суддівського самоврядування та громадських об'єднань.

148. Новий склад Вищої ради правосуддя відповідає рекомендаціям Венеціанської комісії[174] щодо посилення гарантій її незалежності. Зокрема, зміни до Конституції та закон передбачають, що більшість членів Ради повинні складати судді, обрані їхніми колегами[175]. До внесення змін до Конституції більшість членів Ради обиралися

[170] Міжнародний суд ООН, "Україна подала позов проти Російської Федерації та просить Суд застосувати запобіжні заходи," 16 січня 2017 (доступно за посиланням: http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19310.pdf).
[171] Міжнародний суд ООН, "Запит про застосування тимчасових заходів захисту, поданий Україною," 16 січня 2017 (доступно за посиланням: http://www.icj-cij.org/docket/files/166/19316.pdf).
[172] Закон України «Про Вищу раду правосуддя», № 1798-VIII від 21 грудня 2016 р.
[173] Згідно з перехідними положеннями Закону Вища рада правосуддя отримає право ухвалювати рішення про переведення суддів тільки з 30 вересня 2018 р. До того часу це повноваження залишається за Президентом України.
[174] Див. CDL-AD(2013)014, Висновок до проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України щодо посилення гарантій незалежності суддів» та до змін до Конституції України, запропонованих Конституційною асамблеєю України (14-15 червня 2013 р.), п. 35; та CDL-AD(2010)026, Спільний висновок до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підготовлений Венеціанською комісією та Дирекцією зі співробітництва Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи (Венеція, 15-16 жовтня 2010 р.).
[175] Згідно зі змінами до Конституції, 10 членів Вищої ради правосуддя призначатиме з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці. Решта 10 членів повинні призначатися з'їздом адвокатів України,

«несудовими» органами, що створювало ризик політизації цього органу. Склад Ради буде повністю оновлений до 30 квітня 2019 року. На даний час до нього входять 15 осіб, більшість з яких є суддями[176].

B. Зміни у законодавстві

1. Безоплатна правова допомога

149. Через перехідні положення Закону «Про Вищу раду правосуддя» 21 грудня 2016 року було внесено зміни до деяких актів національного законодавства. Сфера дії Закону «Про безоплатну правову допомогу»[177] була розширена, і тепер до осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, входять внутрішньо переміщені особи і особи, які претендують на отримання такого статусу, чи статусу ветерана війни[178]. Змінами також розширено коло осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, за рахунок підвищення порогу малозабезпеченості для отримання доступу до безоплатної вторинної правової допомоги. УВКПЛ вітає ці зміни як такі, що покращують доступ до правосуддя.

2. Законопроекти щодо статусу осіб, зниклих безвісти

150. 22 листопада[179] та 5 грудня[180] 2016 року у Верховній Раді України було зареєстровано два альтернативні проекти закону «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти». Метою обох законопроектів є врегулювання правового статусу осіб, зниклих безвісти в результаті збройного конфлікту, заворушень усередині країни, стихійних лих чи техногенних катастроф.

151. Варто відзначити той факт, що обидва законопроекти передбачають створення незалежного органу, Комісії з питань осіб, зниклих безвісти, яка б координувала та здійснювала контроль за діяльністю органів державної влади і співпрацювала б з різними зацікавленими сторонами з метою з'ясування долі та місцезнаходження осіб, зниклих безвісти, зокрема з місцевими та міжнародними організаціями. Разом з тим, законопроект від 5 грудня 2016 року містить важливі положення, які відсутні у законопроекті від 22 листопада 2016 року, як-от положення щодо ситуацій «насильницьких зникнень» та щодо матеріальної допомоги членам сім'ї осіб, зниклих безвісти.

152. В обох текстах, однак, присутні недоліки, які заважали б ефективному здійсненню Комісією своїх повноважень відповідно до стандартів міжнародного права[181]. Законопроекти не передбачають створення Національного інформаційного бюро у випадку збройного конфлікту або у випадку окупації для з'ясування долі осіб, зниклих на території, яка не контролюється Урядом. Також не згадано про необхідність залучення до роботи Комісії сімей осіб, зниклих безвісти. Крім того, відсутні положення, спрямовані на забезпечення підтримки, реабілітації та реінтеграції

всеукраїнською конференцією прокурорів, з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, Президентом і Верховною Радою України. Крім того, Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою.

[176] Відповідно до закону для того, щоб Вища рада правосуддя запрацювала, має бути призначено не менше 15 членів, більшість із яких повинні складати судді чи судді у відставці. Рішення про направлення Президентові України подання про призначення судді повинно прийматися не менш ніж чотирнадцятьма членами Ради. Усі інші рішення Ради ухвалюються простою більшістю голосів при кворумі не менше 11 членів.

[177] Закон України «Про безоплатну правову допомогу», № 3460-VI від 2 червня 2011 р.

[178] Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», № 3551-XII від 22 жовтня 1993 р.

[179] Проект Закону про правовий статус осіб, зниклих безвісти, № 5435 від 22 листопада 2016 р.

[180] Проект Закону про правовий статус осіб, зниклих безвісти, № 5435-1 від 5 грудня 2016 р.

[181] Див. МКЧХ, Керівні принципи/Модельний закон про осіб, зниклих безвісти (лютий 2009 р.); Консультативний комітет Ради з прав людини, Доповідь про передову практику в питанні про осіб, зниклих безвісти (A/HRC/16/70), 21 лютого 2011 р.

у випадку повернення зниклих осіб після тривалого періоду їхньої відсутності. Законопроекти не містять згадки про засоби правового захисту у випадку порушення права родичів знати про долю осіб, зниклих безвісти. УВКПЛ нагадує, що приймаючи національне законодавство про статус осіб, зниклих безвісти, Уряд повинен забезпечити ефективне розслідування випадків насильницьких зникнень[182] та інших серйозних порушень прав людини стосовно осіб, зниклих безвісти.

VIII. Технічна співпраця та розбудова спроможності щодо утвердження та захисту прав людини в Україні

153. Упродовж розглядуваного періоду УВКПЛ, базуючись на результатах моніторингу ситуації, що проводився, продовжило розширяти технічну співпрацю, надаючи Урядові України допомогу в реалізації та виконанні його зобов'язань з утвердження та захисту прав людини, особливо у сфері запобігання катуванням. Ця допомога надавалася Урядові безпосередньо, так і організаціям громадянського суспільства.

154. 8 грудня 2016 року УВКПЛ узяло участь у публічній дискусії, організованій Міністерством юстиції, за результатами першого року виконання Національного плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини[183]. УВКПЛ підкреслило необхідність забезпечення реалізації заходів, спрямованих на посилення відповідальності та підзвітності на територіях, які постраждали від конфлікту[184], і на захист прав людини осіб, що мешкають на територіях, які не контролюються Урядом. Управління також виступило за необхідність реалізації дій, спрямованих на визначення конкретних органів-виконавців та вимірних показників для всіх заходів, передбачених у Плані дій, та рекомендувало створити державний механізм моніторингу і оцінки ходу досягнення цілей згаданої вище Національної стратегії, що лежить в основі Плану дій. Крім того, УВКПЛ запропонувало включити до Плану дій згадку про необхідність виконання Стамбульського протоколу[185] для сприяння ефективному розслідуванню і документуванню катувань.

155. 8 лютого 2017 року УВКПЛ відвідало публічну дискусію, організовану Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування щодо проекту закону «Про тимчасову окуповану територію України», який визначає єдиний правовий режим для Криму та частин Донецької та Луганської областей, які не контролюються Урядом України. Повторюючи свої зауваження, що були направлені у письмовому вигляді основним міністерствам і парламентським комітетам у вересні 2016 року[186], УВКПЛ нагадало Урядові про його позитивні зобов'язання з використання усіх наявних правових та дипломатичних засобів для гарантування прав осіб на неконтрольованих Урядом територіях. УВКПЛ виступило проти відмови Уряду від свого обов'язку захищати життя, здоров'я і майнові права та здійснювати соціальне забезпечення населення цих територій. УВКПЛ нагадало також, що положення законопроекту, що передбачає припинення постачання води та електроенергії на «тимчасово окуповану територію»,

[182] Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень», № 525-VIII від 17 червня 2015 р.
[183] Як зазначено у звіті Уряду про результати першого року виконання Національного плану дій, близько 70 із приблизно 300 заходів, запланованих на звітний період, були повністю виконані, тоді як здійснення решти заходів або триває, або заплановано для виконання на постійній основі.
[184] Міжвідомча робоча група з питань контролю за додержанням міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у галузі прав людини на територіях, постраждалих від конфлікту, мала бути створена у першому кварталі 2016 р.
[185] Посібник з питань ефективного розслідування і документування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Стамбульський протокол).
[186] Див. 16-ту доповіді УВПКЛ щодо ситуації з правами людини в Україні за період з 16 серпня до 15 листопада 2016 р., пп. 195-198.

суперечить як загальновизнаним нормам міжнародного гуманітарного права стосовно надання допомоги, так і нормам міжнародного права прав людини, які передбачають забезпечення постачання мінімально необхідної гуманітарної допомоги цивільному населенню. Після аналогічних втручань Ради Європи, УВКБ ООН і організацій громадянського суспільства згаданий вище Комітет вирішив не подавати цей текст законопроекту на розгляд Верховною Радою, а створити робочу групу, яка б переглянула його і внесла необхідні зміни. УВКПЛ приєднається до цієї багатосторонньої платформи, щоб продовжувати адвокацію щодо відповідності цього документу зобов'язанням України у сфері прав людини.

156. Адвокаційна робота УВКПЛ на таких дискусіях супроводжується конкретними та практичними рекомендаціями, а також наданням технічної допомоги. Наприклад, у січні-лютому 2017 року УВКПЛ провело навчання з питань Стамбульського протоколу і його імплементації в Україні для приблизно 400 новопризначених регіональних прокурорів. Крім того, УВКПЛ зробило свій внесок у розробку законодавства, зокрема надало консультаційні послуги при написанні законопроектів про зниклих безвісти осіб, у вигляді письмового повідомлення Комітетові Верховної Ради України з питань прав людини, національних меншин і міжнаціональних відносин, Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та ВПО, Міністерству юстиції та Міністерству внутрішніх справ.

157. УВКПЛ також підтримало активну взаємодію системи ООН в Україні з міжнародними правозахисними механізмами, які здійснюють моніторинг виконання Україною її зобов'язань стосовно прав людини. 29 січня 2017 року УВКПЛ скликало нараду агентств ООН із метою забезпечення скоординованої підготовки та подачі спільного документа ООН до третього Універсального періодичного огляду (УПО) по Україні, який відбудеться 15 листопада 2017 року.

158. Поряд з іншими органами ООН УВКПЛ продовжило брати участь у розробці нової Рамкової програми ООН із надання допомоги у цілях розвитку для України (ЮНДАФ) на 2018-2022 роки. Воно є співкерівником роботи з тематичного третього напряму («Демократичне врядування, верховенство права і громадянська участь), допомагаючи формулювати кінцеві результати та показники.

IX. Висновки та рекомендації

159. Закінчується вже третій рік бойових дій на сході України, а конфлікт продовжує призводити до жертв серед цивільного населення і впливати на повсякденне життя 3,8 млн. осіб[187], зокрема завдавати шкоди критично важливим об'єктам цивільної інфраструктури, обмежувати доступ до базових послуг та захисту. Крім того, конфлікт поступово починає зачіпати дедалі ширші верстви населення України. Громадяни та громади відчувають його безпосередні наслідки, оскільки військовослужбовці та бойовики повертаються додому з передової, й родини намагаються налагодити своє життя, доглядаючи за пораненими родичами. Інші мешканці країни дедалі частіше стають свідками більш довготривалих наслідків конфлікту, бачачи, як багато цивільних осіб досі живе у щоденній реальності переміщення, а родичі оплакують загиблих або продовжують чекати новин про затриманих або зниклих безвісти. Це ще раз демонструє нагальну необхідність повномасштабного виконання Мінських угод, особливо досягнення тривалого, негайного та повного припинення вогню, відновлення контролю над кордоном із Російською Федерацією, відведення озброєнь та роз'єднання сил та озброєння з метою досягнення сталого припинення вогню. В той самий час необхідно докласти зусиль для захисту цивільного населення, постраждалого від конфлікту, від заподіяння йому

[187] План гуманітарного реагування для України на 2017 р. (доступний за посиланням https://www.humanitarianresponse.info/system/files/documents/files/humanitarian_response_plan_2017_eng.pdf).

подальшої шкоди. Різка ескалація бойових дій упродовж звітного періоду послужила суворим нагадуванням про те, наскільки цивільне населення, життєво необхідна інфраструктура та базові послуги, залежать від захисту, надане йому міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом в галузі прав людини.

160. Великі черги, в яких щодня стоїть 16 000 – 25 000 цивільних осіб для перетину лінії розмежування, давно вже стали характерною рисою конфлікту в Донецькій та Луганській областях. Непропорційні обмеження на свободу пересування впливають на здатність сімей та громад підтримувати зв'язки, мати доступ до засобів для існування, перевіряти стан свого майна, отримувати основні товари та державні послуги. Ці обмеження, посилені заходами, введеними озброєними групами, які впливають на основні права, свободи й доступ до гуманітарної допомоги, ще більше ізолюють і розділяють громади, ставлячи під загрозу майбутні зусилля з розбудови миру та примирення.

161. Поки операція з забезпечення безпеки на сході України триває, то вкрай необхідним є те, щоб особам, обвинуваченим у можливій причетності до збройного конфлікту та затриманим за можливу причетність до збройного конфлікту, не відмовлялося у здійсненні їхніх прав людини. У справах, пов'язаних із конфліктом, повинні дотримуватися вимоги справедливого судового розгляду, а особам, постраждалим від порушень прав людини, повинен забезпечуватися реальний доступ до правосуддя. Урядові органи повинні забезпечити відповідальність за злочини, пов'язані з порушеннями та утисками прав людини й порушеннями міжнародного гуманітарного права, а також надати жертвам порушень і утисків прав людини засоби правового захисту, зокрема відшкодування з урахуванням ґендерних особливостей.

162. УВКПЛ вітає зміни у законодавстві, прийняті за звітний період із метою підвищення соціальних стандартів і розширення доступу до соціальних і економічних прав на всій території України. УВКПЛ ще раз наголошує на важливості поширення дії цих змін на осіб, які мешкають на території, що контролюється озброєними групами, і які позбавлені пенсій та доступу до соціальних послуг у зв’язку з заходами, запровадженими Урядом у листопаді 2014 року.

163. УВКПЛ досі занепокоєно порушеннями прав людини по відношенню до мешканців Криму та порушеннями прав на захист, які передбачені міжнародним гуманітарним правом, застосовним до окупації Криму Російською Федерацією, а також продовжить здійснювати моніторинг цих обставин та інформувати про них.

164. УВКПЛ продовжить також здійснювати моніторинг ситуації щодо прав людини та інформувати про неї, закликаючи державні органи та озброєні групи додержуватися застосовного міжнародного права в галузі прав людини й міжнародного гуманітарного права, зокрема шляхом втручань в індивідуальних випадках, що вимагають захисту.

165. Виходячи з результатів моніторингу, УВКПЛ продовжить розширювати технічну співпрацю, надаючи Урядові України допомогу в реалізації та виконанні його зобов’язань з утвердження і захисту прав людини, а також надаючи носіям обов’язків технічну підтримку в усуненні проблем захисту населення. УВКПЛ продовжить також підтримувати зусилля Уряду з досягнення Цілей сталого розвитку.

166. Більшість рекомендацій, наведених у попередніх доповідях УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, не були виконані й залишаються актуальними. Крім того, УВКПЛ надає наступні рекомендації:

167. **Органам державної влади України:**

(a) **Уряду України – забезпечити, щоб реституція щодо житла та майна ВПО здійснювалася згідно з Принципами Організації Об’єднаних Націй з питань реституції житла та майна біженців і переміщених осіб («Принципами Пінейро»), а саме згідно з принципом 21, який**

передбачає, що всі біженці та переміщені особи мають право на повну і ефективну компенсацію як невід'ємну частину процесу реституції;

(b) **Міністерству соціальної політики України, Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, місцевим державним адміністраціям і органам місцевого самоврядування – згідно з зобов'язанням щодо захисту права на житло вживати всіх необхідних заходів для запобігання безпритульності, заборони примусового виселення, надання правових гарантій щодо захисту житла, забезпечення придатного житла для кожної особи, у той же час запобігаючи дискримінації та приділяючи основну увагу найбільш уразливим і маргіналізованим групам населення;**

(c) **Верховній Раді України – прийняти відповідні законодавчі зміни, що нададуть громадянам доступ до правосуддя, засобів правового захисту та відшкодування щодо питань житла, землі та майна;**

(d) **Кабінету Міністрів України та Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру – встановити порядок видачі документації, що підтверджує відсутність доступу до землі внаслідок бойових дій;**

(e) **Штабу антитерористичного центру при СБУ – переглянути обмеження свободи пересування, встановлені Тимчасовим порядком, забезпечивши їхню відповідність нормам міжнародного права, зокрема стосовно законності, необхідності та пропорційності обмежень свободи пересування цивільних осіб і товарів. Окрім того, збирати дані з розподілом за ознаками статі і віку про осіб, які перетинають лінію зіткнення, для того, щоб Державна прикордонна служба могла вживати ефективніших заходів задля скорочення часу здійснення пропуску, забезпечення необхідних зручностей та запровадження ефективного механізму оскарження;**

(f) **Міністерству соціальної політики України та Міністерству з питань тимчасово окупованих територій та ВПО України – напрацювати механізм для здійснення соціальних виплат, зокрема пенсій, усім особам, які мають право на такі виплати незалежно де вони проживають, з особливою увагою до осіб, що проживають на територіях, уражених конфліктом;**

(g) **Міністерству охорони здоров'я України – вжити необхідних заходів, що уповноважили б місцеві органи державної влади на створення та оприлюднення списку місцевих медичних закладів, які надають безоплатну медичну допомогу ув'язненим особам та тим, що тримаються під вартою, відповідно до зміненого спільного Наказу Міністерства охорони здоров'я і Міністерства юстиції від 10 лютого 2012 р. № 239/5/104;**

(h) **Кабінету Міністрів України – гарантувати незалежність медичного персоналу слідчих ізоляторів від адміністрації цих установ і перевести їх у підпорядкування Міністерства охорони здоров'я України;**

(i) **Службі безпеки України та Генеральній прокуратурі України – забезпечити ефективне розслідування випадків катування і жорстокого поводження, а також інших порушень прав людини, зафіксованих в ході збройного конфлікту на сході України;**

(j) **Міністерству юстиції України та Міністерству закордонних справ України – посилити та продовжувати сприяння підтриманню діалогу між Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та омбудсменом Російської Федерації щодо організації добровільного переведення українських ув'язнених, що знаходяться в Криму, до пенітенціарних установ на материковій частині України;**

(k) **Органам судової влади та всім суб'єктам системи кримінального правосуддя – дотримуватися належної правової процедури та гарантувати право на справедливий судовий розгляд усім особам, затриманим у зв'язку з конфліктом, зокрема і двом військовослужбовцям, затриманим СБУ біля адміністративного кордону з Кримом 20 листопада 2016 року;**

(l) **Органам місцевого самоврядування, міським, селищним і сільським радам, задіяним у виділенні ВПО тимчасового житла, – видавати відповідні документи/довідки, що посвідчують право ВПО на користування цими приміщеннями;**

(m) **Кабінету Міністрів України – виконати Указ Президента № 553/2016; створити єдиний реєстр і визначити правовий статус цивільних осіб, які отримали ушкодження у зв'язку з бойовими діями, для забезпечення їхніх прав на захист та відшкодування;**

(n) **Міністерству соціальної політики України – забезпечити ефективне функціонування Єдиної інформаційної бази даних про ВПО та провести спеціальне навчання працівників управлінь соціального захисту населення по всій Україні щодо роботи з нею;**

(o) **Кабінету Міністрів України – забезпечити реалізацію заходів, передбачених Національним планом дій з реалізації Національної стратегії в галузі прав людини, які спрямовані на уникнення безкарності за злочини на територіях, уражених конфліктом, та на захист прав осіб, що мешкають на територіях, контрольованих озброєними групами;**

(p) **Кабінету Міністрів України – щодо усіх заходів, передбачених Планом дій, визначити конкретні органи, відповідальні за їх виконання, та встановити вимірювані індикатори виконання, а також створити механізм моніторингу і оцінки досягнення цілей вищезгаданої Національної стратегії, що лежить в основі Плану дій;**

(q) **Кабінету Міністрів України – включити у План дій заходи з виконання Стамбульського протоколу для сприяння ефективному розслідуванню та документуванню катування.**

168. **Усім сторонам, що беруть участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, у тому числі Збройним Силам України та озброєним групам «Донецької народної республіки» і «Луганської народної республіки»:**

a) **Забезпечити дотримання режиму припинення вогню та виконання інших зобов'язань, передбачених Мінськими домовленостями, зокрема щодо відведення забороненого озброєння і роз'єднання сил та озброєння;**

b) **Забезпечити сприяння безперешкодному наданню гуманітарної допомоги цивільним особам, які її потребують, без будь-якого розрізнення;**

c) **Не цілитися по цивільних об’єктах, поважати принцип розрізнення між військовими і цивільними особами і забезпечити, щоб підлеглі не здійснювали атаки проти цивільного населення;**

d) **За будь-яких обставин уникати проведення атак, які, очевидно, можуть спричинити випадкову загибель чи ушкодження цивільним особам і заподіяння шкоди цивільним об’єктам, що є надмірною для досягнення очікуваної конкретної та безпосередньої військової переваги;**

e) **Для забезпечення кращого захисту цивільного населення та об’єктів життєво-необхідної цивільної інфраструктури припинити використання мінометів та іншого озброєння непрямої чи неточної дії в районах проживання цивільного населення, а також відмовитися від розміщення позицій військовослужбовців, бійців та інших військових цілей у населених районах;**

f) **Уникати розміщення позицій та ведення бойових дій поблизу чи в місцях перебування дітей, таких як учбові заклади та навчальні установи;**

g) **Забезпечити дотримання принципу поваги до кращих інтересів дитини при будь-якій евакуації чи переміщенні дітей з метою збереження цілісності сімей, а у випадках необхідного їх відокремлення забезпечити можливість дітям зберігати контакт із сім’єю, а також усі необхідні документи для якнайшвидшого возз’єднання сімей, як тільки це стане можливо з міркувань безпеки та захисту їхніх інтересів;**

h) **Забезпечувати за будь-яких обставин гуманне ставлення до всіх осіб, затриманих у зв'язку з конфліктом, у тому числі до військовослужбовців та бійців;**

i) **Надати міжнародним незалежним і неупередженим спостерігачам безперешкодний доступ до осіб, що перебувають під вартою, дозволити їм проводити конфіденційні інтерв’ю; забезпечити ведення детального реєстр усіх позбавлених волі осіб та інформування їхніх сімей про місце їх знаходження;**

j) **Сприяти реалізації права цивільних осіб на свободу пересування та перевезення товарів через лінію зіткнення відповідно до норм і принципів міжнародного гуманітарного права;**

k) **Зважаючи на прогрес у розслідуванні інциденту, що стався на контрольному пункті виїзду-виїзду Майорськ 14 грудня 2016 року, сторони повинні вживати всеосяжних заходів для захисту цивільного населення;**

l) **Озброєним групам «Луганської народної республіки» – негайно звільнити двох затриманих блогерів та утриматися від дій, що обмежують право на свободу думки і слова, на вільне вираження поглядів і переконань, зокрема щодо вираження поглядів у Інтернеті.**

169. **Уряду Російської Федерації:**

(a) **Припинити практику примусового отримання зізнань від осіб, які перебувають під вартою, шляхом погроз, катування або жорстокого поводження;**

(b) **Поважати право на отримання правової допомоги у кримінальних провадженнях, зокрема свободу професійної діяльності адвоката від**

погроз, перешкод, залякування чи невиправданого втручання в адвокатську діяльність;

(c) **Розслідувати випадки смерті двох ув'язнених, переведених з Криму до пенітенціарного закладу в Тлюстенхаблі (Республіка Адигея, Російська Федерація), що трапилися у вересні та грудні 2016 року;**

(d) **Припинити практику переведення з Криму до Російської Федерації осіб, що перебувають під захистом, відповідно до положень міжнародного гуманітарного права, що забороняють примусове переміщення чи депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію окупаційної держави;**

(e) **Забезпечити всім мешканцям Криму рівний захист і рівний доступ до медичних та інших публічних послуг, у тому числі й особам, які не мають паспортів Російської Федерації;**

(f) **Утримуватися від дискримінаційних дій чи заяв, що таврують осіб за ознаками їхньої раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового чи іншого статусу, які є забороненими за міжнародним правом у галузі прав людини;**

(g) **Виконувати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН 71/205 від 19 грудня 2016 року, зокрема шляхом забезпечення належного і безперешкодного доступу міжнародних спостережних місій та правозахисних неурядових організацій до Криму.**

170. **Міжнародній спільноті:**

(a) **Забезпечувати, щоб гуманітарні організації у своїй програмній діяльності керувалися виключно потребами найбільш уразливих категорій населення і надавали пріоритет населенню сільських місцевостей та населених пунктів уздовж лінії зіткнення з особливою увагою до створення для них можливостей для отримання доходу, доступу до базових послуг та захисту;**

(b) **Використовувати індикатори дотримання прав людини з метою строгішого обумовлення донорської підтримки умовами щодо виконання органами державної влади зобов'язань з дотримання прав людини та поваги до основоположних свобод;**

(c) **Надавати Міністерству фінансів України підтримку в його зусиллях щодо напрацювання проекту закону про верифікацію виплат соціальної допомоги та пенсій усім громадянам України шляхом консультування щодо існуючих міжнародних практик та стандартів;**

(d) **Розглянути можливість надання фінансової підтримки для закупівлі належного обладнання для територіальних управлінь соціального захисту населення на сході України з метою зведення до мінімуму наявних перешкод для ефективного функціонування систем баз даних, а також надання підтримки у навчанні працівників вищезгаданих управлінь.**